KOZMİK MESELE

DEVLET VE İSTİHBARAT METODOLOJİSİNE GİRİŞ

GÜNCELLENMİŞ YENİ BASKI (2021)

Genel toplama göre bu nüsha, kitabın altıncı baskısıdır.

Gürsel Dönmez

ÖTÜKEN

ÖTÜKEN

YAYIN NU: 1420
KÜLTÜR SERİSİ: 830

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NUMARASI: 49269

ISBN: 978-605-155-824-0

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

1. Basım: Mayıs 2004 (İlk Baskı-Hece Yayınları)
2. Basım: Eylül 2016 (Geliştirilmiş 1. Baskı)
3. Basım: Mayıs 2017 (Geliştirilmiş 2. Baskı)
4. Basım: Ekim 2019 (Genişletilmiş 1. Özel Baskı)
5. Basım: Ocak 2020 (Genişletilmiş 2. Özel Baskı)
6. Basım: Eylül 2021 (Güncellenmiş Yeni Baskı)

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®
İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: (0212) 251 03 50 • (0212) 293 88 71 - Faks: (0212) 251 00 12

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Ceyhun Durmaz

Dizgi-Tertip: Gürsel Dönmez

Kapak Baskısı: Pelikan Basım

Baskı: PELİKAN BASIM MATBAA LTD. ŞTİ.
Kayabaşı Mah. Ulubatlı Hasan Cad. No:2H, İç Kapı No:19
Başakşehir / İSTANBUL
Sertifika No: 40619

İstanbul- 2021

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Dr. Gürsel DÖNMEZ

1964 Kırcaali doğumlu. İlköğrenimine Bursa'da başladı. Sakarya, Arifiye Öğretmen Lisesi (1982) ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi (1986) mezunu. 1987'de Viyana'ya gitti. Viyana İktisat Üniversitesi'nde yüksek lisans (1991) tahsili yaptı. 1993-1998 arası Tokat Gaziosmanpaşa Üniversitesi'nde Araştırma Görevlisi olarak çalıştı. Bu süre içinde Viyana İktisat Üniversitesi, Felsefe ve İktisat Sosyolojisi Enstitülerinde doktorasını tamamladı. Gazetelerde köşe yazıları, dergilerde denemeler ve şiirler yayımladı. 2001-2009 arasında Avrupa Günlüğü dergisinin yayımcılığı ve editörlüğünü yürüttü. Yurt içi ve yurt dışında üniversitelerde misafir öğretim görevlisi olarak dersler verdi. Almanca ve İngilizce bilir. 2009-2018 arası Başbakanlık bünyesinde farklı görevler yürüttü. Temmuz 2018'den beri Cumhurbaşkanlığı bünyesinde çalışmaktadır.
...

Yayımlanmış Kitapları:

Güncel Baskılar:

Saf Siyah (Şiirler), Ötüken -- İstanbul, 2015
1001 Mini Öykü, Ötüken -- İstanbul, 2016
Derin Mesele / Metapolitik Yazılar, Ötüken -- İstanbul, 2018
Kozmik Mesele, (Güncellenmiş Yeni Baskı), Ötüken -- İstanbul, 2021

Eski Baskılar:

Mahşerin Çocukları (Şiir), Özel Basım -- İstanbul, 1993
Viyana Yazıları, Kaknüs -- İstanbul, 2004
Devlet Metodolojisine Giriş, Hece -- Ankara, 2004
Kozmik Mesele, Ötüken -- İstanbul, 2016
Kozmik Mesele, (2. Baskı), Ötüken -- İstanbul, 2017
Kozmik Mesele (Genişletilmiş Özel Baskı), Ötüken -- İstanbul, 2019
Kozmik Mesele (Genişletilmiş 2. Özel Baskı), Ötüken -- İstanbul, 2020

Yabancı Dile (Arnavutça) Çevrilen Kitapları:

Fëmijët e apokalipsit (Şiir) Logos-A, Üsküp, 2012
Çështja Kozmike (Kozmik Mesele) Logos-A, Üsküp, 2016
Tharm Fjalësh (Mini Öykü) Logos-A, Üsküp, 2017
Çështja E Thellë (Derin Mesele) Logos-A, Üsküp, 2018

* * * *

Daha önce aynı isimle yayımlanmış bireysel bir çalışma olan bu dosyanın genişletilerek yeniden yazılması sürecinde, desteğini ve entelektüel katkısını esirgemeyen can dostum, Sayın **Dr. Hakan FİDAN** Bey'e teşekkürlerimi arz ederim.

Bu kitap, herhangi bir *gizli bilgi* veya *kurumsal görüş* içermez!

KOZMİK MESELE

DEVLET VE İSTİHBARAT METODOLOJİSİNE GİRİŞ

İÇİNDEKİLER

	ÖN SÖZ	1
	GİRİŞ	3
1.	GENEL TEORİ	7
2.	TEOPOLİTİK TEORİ	51
3.	DEVLET TEORİSİ	91
4.	ÜLKE-BİLİM	111
5.	DİASPOROLOJİ	129
6.	ŞEHİR-BİLİM	155
7.	MİLLÎ GÜVENLİK TEORİSİ	177
8.	YÖNETİŞİM ÇEMBERİ	207
9.	PSİKO-POLİTİK TEORİ	233
10.	DIŞ POLİTİKA TEORİSİ	261
11.	SİYASAL FAY HATLARI	281
12.	SOSYOMATRİKS	313
13.	EKOMATRİKS	335
14.	KUANTİK TEORİ	365
15.	MİT-OLOJİ	397
16.	MİLLÎ İSTİHBARAT DOKTRİNİ	443
	GENEL DEĞERLENDİRME VE EPİLOG	453
	KOZMİK ÖZET	459
	SÖZLÜK	461
	MEKTUP	469

ÖN SÖZ

İlk söz olarak; bu dosyaya doğrudan veya dolaylı biçimde katkı sunan tüm dostlarıma, çalışma arkadaşlarıma ve öğrencilerime teşekkür ediyorum.

Bu çalışma, 2004 yılında *Devlet Metodolojisine Giriş* ve daha sonra *Kozmik Mesele* isimleriyle beş baskı yapmış kitabın *güncellenmiş* hâlidir. Yeni baskıda, sizlerden gelen sözlü-yazılı (*Kozmik Derkenâr* kitabı gibi) katkılar ile elli küsur sayfalık ekleme yapılmış ve tüm tablolar tekrar düzenlenmiştir.

Dosyanın ilk yayımlanan basımı ile elinizdeki nüshası arasında ortaya çıkan farklar, konuların dinamik içeriklerinin doğal sonucudur. Dördüncü basımdan itibâren (bir *siyâsetnâme* gibi şekillenen) çalışma planına; Teopolitik Teori, Diasporoloji, Şehir-Bilim, Millî Güvenlik Teorisi, Kuantik Teori, Mit-oloji (İstihbarat Târihi) ve Millî İstihbarat Doktrini başlıklı yeni konular eklenmiştir. Ana ekseni, tezleri, model ve tabloları *telif* olan kitabın, meselâ Kuantik Teori kısmındaki bazı satırları, sınırları zorlayan *meta* içeriğe sahiptir. Uygulamaya yönelik bölümlerin okunması ise biraz daha kolaydır. Ayrıca, genç arkadaşlarımıza kolaylık olması için dosyanın son kısmına, *mini sözlük* biçimli bir kelimeler-kavramlar listesi eklenmiştir.

Her bölümü münhasıran bir *risâle* içeren *Kozmik Mesele* kitabı, kırk yıllık bir mâceranın ürünüdür. Bu süreçte, akademik nitelikli çalışmalar da yaptım. Fakat (16,5 yaşında iken), ilk derleme-makalem yayımlandıktan sonra yoğunlaşan okuma, gözlem ve *mesele* dinleme ile yazdığım notları sistemleştiren ilk taslakları (1988 baharında Viyana'da) kâğıda döktüğüm gün, yaklaşık 18 saatlik *vecd hâli* içinde çalıştığımı ve bu hâlin sonraki yıllarda farklı katmanlarda (bâzen şiir evreninde) kendisini sık sık tekrar ettiğini hatırlıyor, aynı *meta-kozmik ürperiş* duygusunu aslında hâlâ yaşıyorum.

Eldeki kitap, yaşadığımız dünyaya itirazı olanlar için kaleme alındı. Yaşanan zaman ve dünyaya kafası bozuk olanlara zor şeyler anlatıyor. Kozmik,

epistemik, paradigmatik ve irfânî mevzûlara değiniyor. İnsanı, toplumu, devleti, dünyayı ve Türkiye'yi anlatıyor. Târih felsefesi yapıyor. İstihbarat dünyası için kozmik bir çerçeve çıkartıyor. Akademik anlamda alışılmışın ötesinde bir eser okuyacağınızı söyleyebilirim. Harâretli ve çok hareketli bir hayat yaşadım. Aklımın erdiği ve gönlümün gördüğü kadarını yazdım.

Kitabın maksadı, sanırım ilk satırlarda anlaşılacaktır. Hakîkat arayışı kozmik bir iştir. Bu mânâda, varlık ve varoluş sırlarını arayan bilge insanlar ve filozoflar ile stratejik nitelikli saf bilginin peşinde koşan istihbaratçılar arasında pek fark yoktur. Bunun biraz ötesinde, sanatçılar için de benzer bir kozmik arayış söz konusudur. Böylece gidilen her yol nihâyetinde kozmik bir menzile varır. Asıl olan ise *yolda olmak, yol almak ve yol olmaktır*.

Özel *seminer dosyası* biçiminde hazırladığımız çalışmanın bölümleri, genç bürokrat ve istihbaratçılar için ayrıca yazılmış notlar ile zenginleştirilmiş ve genel güvenlik bakımından ehemmiyet taşıyan bazı temel hususlara da değinilmiştir. Hassas niteliği ile bu dosya, herhangi bir *gizli bilgi* içermez ve okumak isteyen herkese açıktır. Dolayısıyla önce Türkiye olmak üzere, Orta Asya Türk ülkeleri ile Kafkaslar, Balkanlar, Afrika, Orta Doğu ve işgâl altındaki kadim topraklarda *meselesi olan tüm dostlara* seslenen kitabın, *derin hâfıza* sahiplerinde kozmik bir yankı uyandıracağını umuyorum.

Son-uçta poetik bir tasarım-deneme gibi ortaya çıkan çalışmanın tamamı, direniş ve diriliş nesli için yazılmış *kişiye özel* bir mektup olarak da değerlendirilebilir. Ki zâten dosyanın en son sayfası bir mektupla bitmektedir. Kırk yıllık bir "erbaîn" sürecinde okuyup düşünerek ve söz sahibi herkesi dinleyerek derlenen notların sistemleştirilmiş hâli olan kitabımızı ve tüm diğer çalışmalarımı ömrüm yettikçe sürdüreceğim. Lâkin, devlet ve millet olarak *tekrar* toparlanmazsak, böylesi çabalar belki de anlamsız olacaktır. Zirâ, tüm insanlık için artık her şeyin değişeceği yeni bir evre başlamıştır.

Eski düzen yıkılmakta, başka bir dünya kurulmaktadır. Târih sahnesinde dostlarımızla birlikte var kalmak istiyorsak, olanı ve geleni bilmek şarttır. Kozmik kitap; tüm devlet, siyaset, ekonomi, kültür, sanat, bilim ve toplum önderlerine ortak *insanlık* öykümüzü anlatıp, yakın geleceğin yıkıcı ve yakıcı olacağına işâret ediyor. Mezûniyet sonrası devlet kurumlarında görev almak isteyen öğrenciler, adlî-malî-mülkî-askerî ve diplomatik kadrolardaki genç bürokratlar ile *meslekte yeni olan istihbaratçılar,* kitabı okurken belki biraz zorlanacaklar ama yazılan her şey aslında onlar için yazılıyor.

21 Eylül 2021 / Ankara

GİRİŞ

Diyalektiğini kaybeden, ektiğini de kaybeder.

Eldeki kitap, kozmik bir meseleyi tartışmaktadır; zaman, dünya ve insan... Bu üç meselenin insan, toplum, kültür, sosyoloji, ekonomi, siyaset, devlet ve medeniyet gibi yansımaları anlatılırken, konunun özü hep kozmik niteliklidir. Metafizik gayret ile tecrübî birikimin bir araya geldiği bölümler boyunca ana kategoriler, teorik formatlar içinde irdelenmiş ve akademik dünya için belki bir kısmı tamamen yeni (türetilmiş) kavramlar kullanılarak, hipotetik zeminde ilgili kişilere *interaktif* okuma ve düşünme imkânı sağlanmaya çalışılmıştır. Anlatım kolaylığı ve yazma serbestliği sağladığı için dosyanın genel akışında akademik değil, *edebî üslup* tercih edilmiştir.

Malûm olduğu üzere; "usûl esâsa ve üslup ise muhtevaya tekaddüm eder." Kitabın tümünde, *poetik-epik üslup* ile ele alınan konuların içeriklerinden daha çok *metodoloji*, yâni usûl boyutu vurgulanmaktadır. Bir meselenin aslını görmek için önce usûl gereklidir. Konuları veya temel olguları hangi yöntem(ler) ile *tahkik* edeceğinize karar vermek işin özüdür. Yöntem, bir bakıma yön demektir. Yönünü bilmeyenin ise varabileceği bir yer yoktur. Dosya içinde birbirini açarak tamamlayan tüm konular, tezler ve tespitler bir başka *yöntem seti* ile kuşkusuz daha farklı bir mâhiyette yazılabilir. Mühim olan husus, düşünüp yazan kişinin neye istinat ettiğini bilmesidir!

Binâenaleyh, dosyadaki tez veya tespitlere yönelik itirazlar ne kadar fazla olursa, maksat o derece hâsıl olmuş olacaktır. Çünkü carî bilim anlayışını reddetmeyen ama güncel akademik ölçütlerin ötesinde, *poetik bir deneme* tarzında şekillenen çalışma, herhangi bir yöntem değil, "yöntem üzerine" düşünmeyi mevzûbahis etmekte ve bütün bölümler için geçerli olan "Ne-Nasıl-Niçin" suâlleri ile interaktif okumaya yönelik bir dâvet niteliği taşımaktadır. Benzer nedenle, kitaptaki her ana bölümün (ya da ana raporun) başına bazı **kozmik sorular** eklenmiştir. Yaşadığımız dünyayı, bâzen en yalın hâliyle beliren kozmik sorulara verdiğimiz cevaplar ile inşâ ederiz.

Târihselleşmiş veya hâlen mevcut olan her kültür ve medeniyet dünyası; "Ne-Nasıl-Niçin" üçgeninde beliren bir alanda, çok boyutlu bir **suâl** olan dünya ve ölümlü hayata verdiği cevaplar ile var olur. Suâl soruş ve cevap veriş biçimleri, her kültürün temel keyfiyetini belirleyen varoluş çerçevesini ya da başka bir deyişle (nesilden nesile aktarılan hâfıza, bilgi, bilinç, idrâk ve kavrayış düzeneği anlamında) epistemik yazılımını oluştururlar.

Her varoluş serüveni ise kendine has bir bilgi tarzına göre temâyüz eder. Bil(ebil)en bir varlık olarak insan, tabiatı gereği kendi varoluş terkibine ulaşmak zorundadır. Varlık algısı ve anlayışı ile *dünya görüşü* ve *görgüsü* hâlinde beliren bu ontolojik temel, toplumlar ve elbette devletler için de geçerlidir. Varoluş, kültürel bir süreçtir. Medeniyet ise bir varoluş biçemi niteliğinde kendisini târihsel aşamalar ve neticeler hâlinde ortaya koyar.

Kültür zamanda, medeniyet ise mekânda varoluş biçimidir. Bu ve ötesini de içeren *metapolitik* konular, kitabın omurgasını oluşturan birinci bölüm içinde tartışılmaktadır. Teorik konseptler, verdikleri cevaplardan ziyâde mümkün kıldıkları suâllerle kıymet kazanır. Genel Teori, hangi suâllerin hangi bağ ve bağlamlarda sorulabileceğini imgeleyen meta-yöntemin çerçevesini teşhis, tespit ve terkip çabasıdır. Temel maksadı ile Genel Teori, (bilgi oburu veya sarhoşu olmadan) bilgiye erme ya da bir *bilme yöntemi* olmanın ötesinde, çağını aşabilen *sanatçıların idrâki* ile "bütüncül" nazar ediştir. Aynı nedenle, mevzûların akademik detayına pek girilmemiştir.

Her insan ve toplum, ölüme ve hayata dâir sahip olduğu bilginin türüne ve tarzına, yâni kendi zamanına göre yaşar. İlişik meâlde, Genel Teori ana başlığı altında ileri sürülen tezler, sürgündeki insanın yaşadığı zamana, dünyaya, târihe ve kadere -bir kozmik senfoni dinler gibi- nazar edişi ve dolayısıyla, belki bir *Kozmik Felsefe* teklifi mâhiyetinde düşünülebilir.

Birbirini tamamlayan modellerden oluşan Genel Teori, "zaman, dünya ve insan" mefhumlarından yola çıkarak; toplum, millet, kültür, ahlâk, medeniyet, devlet ve târih gibi metapolitik olguları veya imgeleri dinamik bütünlükleri içinde göstermeye yönelik olup, aynı niteliğiyle son tahlilde bütüncül yorum imkânı sağlayan görsel bir tasarımdır. Bu genel tasarımın âdeta iç-dünyasına ışık tutan Teopolitik Teori düzeneği ve içeriğinin Estetik yorumu ile Türkiye'nin teolojik yapısı, dosyada ikinci bölümün konusudur. İlgili kısımda görüleceği üzere *teoloji*, önemli bir târih anahtarıdır. Târihsel ontolojiyi yorumlayabilmek için *teolojik temel bilgi* vâcip şarttır.

Genel Teori yaklaşımını açan niteliği ile üçüncü bölümde; "Devlet nedir" sorusu ele alınmaktadır. Nasıl ki, her kültür ve medeniyet formunun temelinde **hayata ve ölüme ilişkin bir bilgi tarzı** varsa, devlet formları da egemen olan epistemik-sistemik tarzın *târihselleşmesi* ile vücut bulurlar. Ortaya çıkan târihsel olguyu Devlet Teorisi başlığı altında matematiksel bir denklem ile gösterip, hemen ardından Ülke-Bilim, Diaspora ve Şehir-Bilim dizgelerine bakacağız. Yedinci bölümde, tüm çerçeveleri toparlayan

Millî Güvenlik Teorisi müzâkere konusudur. Sabır ve gayret ile mayalanmış çalışmanın bu nüshasında, çok hassas bir *tashih ve tasrih taraması* ile tüm tablo ve çizimler gözden geçirilmiştir. Muhtelif bölümler içinde (elli küsur sayfa kadar) yeni konular ve son kısma bir mini sözlük eklenmiştir.

Sekizinci kısımda, Yönetişim Çemberi ile yönetim aktörlerine ve ardından terör olgusuna değinilecektir. Bir sonraki Psiko-Politik Teori risâlesinde zihniyet dünyası ile siyaset ve siyasal liderlik ilişkisi irdelenip, bu kısmın peşinden Dış Politika Teorisi'ne girilecektir. (*Genç arkadaşlar/öğrenciler için tüm bölümlerde -renkli zemin üzerine- onlara özel notlar yazılmıştır.)*

Dış Politika Teorisi müzâkeresinden sonra, konunun *jeostratejik* zeminde pratik yorumu anlamında, Dünya Düzeni ve Siyasal Fay Hatları meselesini etüt edeceğiz. Belli silsile ile şekillenen teorik kurgular, Türkiye'de yaşanan tüm terör olayları ve darbe girişimleri ile orta vadede yaşanabilecek *başka türlü* risklerin küresel kodlarını okuma imkânı da içermektedir.

Genç nesil için anlaşılması belki zor gözüken eldeki çalışmanın *poetik* ve *akademik deneme* nitelikli tüm bölümlerinde, asıl itibârıyla (tüm insanlık için) bir *Türkiye Perspektifi* inşâ edilmekte ve özellikle karar verici konumundaki siyasî aktörlerin yanı sıra yüksek bürokrasi ile millî güvenlik ve istihbarat dünyası için *uygulama yöntemleri ve çerçeveleri* sunulmaktadır.

Takip eden diğer bölümlerde, Sosyomatriks ve Ekomatriks tasarımları ile Genel Teori'nin iki farklı açılımını göstermeye çalışacağız. Bunların arkasından gelen Kuantik Teori ise çok derin ve çarpıcı bir hususu dile getirmektedir. Böylece tamamlanan *Teori* kısmının hemen arkasından, yine bu yeni nüsha için özel hazırlanan **Mit-oloji** kısmında, Türk İstihbarat Târihi özeti kaleme alınmıştır. Aslında tüm bölümlerde dolaylı veya dolaysız biçimde mevzû hep Türkiye'dir. Aynı şekilde *Geçmişten Geleceğe Türkiye* konusu, "Büyük Mesele" başlığı ile belki bir diğer çalışmamızın adı olabilir.

Son bölümde Millî İstihbarat Doktrini de dâhil olmak üzere, birbirini açan ve tamamlayan kurgulara tek tek bakıldığında, esâsen hepsi ayrı bir kitap ya da doktora tezi olabilecek 16 ciltlik muhtevayı, dosyanın sonunda tek bir tablo ile özetlediğimiz görülecektir. Başlangıç sözü veya ontolojik özü "Zaman-Dünya-İnsan" olarak ele alınan **Kozmik Mesele**, sonraki evrede daha çok istihbarat ekseninde olmak üzere farklı boyutlarıyla tartışılarak, bir **Devlet ve İstihbarat Metodolojisine Giriş** *denemesi* ortaya çıkmıştır.

Bunun ötesi, çok daha ötesini denemektir…

Genç bir istihbaratçı sokakların tozunu, dağların ayazını, ovaların puslu sessizliğini, mürekkep ile barutun kokusunu ve siber dünyanın dijital dehlizlerini öğrenerek yola çıkar.

İyi bir istihbaratçı manidâr cümlelerin balistik analizini yapabilen bir kalemşör olduğu kadar, gerekli hâllerde adâlet ve cesâretle davranabilen keskin bir silahşördür.

Daha ötesinde yetkin bir istihbaratçı veya bürokrat olmak, elit çevrelerin kendisi ile tanışıp konuşmaya can atacağı olağanüstü donanımlı bir entelektüel olmak demektir.

Mesleğinin zirvesine ulaşan seçkin bir istihbaratçı ise, halkın bağrında yaşayan ve diğer toplumların da rûhunu okuyabilen yüksek ahlâk sahibi bir bilge filozof gibidir.

1. BÖLÜM

GENEL TEORİ

KOZMİK SORULAR

Biz kimiz ve niçin buradayız?

Zaman ve dünyanın anlamı nedir?

Târih, kültür ve medeniyet nedir?

Nereden geldik, nereye gidiyoruz?

Neyi, nasıl ve ne kadar biliyoruz?

Yaşadığımız dünyada neler oluyor?

Epistemolojik ağ ve eksen nedir?

Bir büyük teori mümkün mü?

Kozmik gerçek nedir?

Bir gün öleceksek, bunca telaş ne için?

GENEL GEREKÇE

Kozmoloji, antropoloji, biyoloji, psikoloji, sosyoloji, iktisat, siyaset, târih, felsefe ve sanat sıralamasıyla belirlenebilecek on ana sahanın temel kitaplarına karşılaştırmalı olarak bakıldığında, anılan disiplinlerin birbirini doğurup tamamlayan akrabalıkları göze çarpmaktadır. Bu liste, istenirse genişletilebilir. Ancak her hâlükârda ortaya bir *sosyal bilimler spektrumu* çıkmaktadır. Spektrumun bir benzeri, matematik ve diğer tabiat bilimleri için de yapılabilir. (Lâkin insanlık târihinin yıldız isimlerine bakıldığında, birçok düşünürün *evvelâ kutsal kitapları* iyi okudukları anlaşılmaktadır.)

Hep birlikte, belki bir "ilmihâl" oluşturan on ana disiplinden herhangi birisinde uzmanlaşmak bilim adamı olmayı sağlarken, disiplinler arası derinleşme ilim adamı ve böylece belki bilgelerden biri olma yolunu açmaktadır. İlim adamı olma payesi elbette câziptir. Ama bilim adamı olmadan, ilim adamı olabilmek, herhâlde pek mümkün olmasa gerektir.

Aynı şekilde, meselâ siyasî ve idarî karar makâmında olan devlet adamlarının ve fazlasıyla münevverlerin bu spektruma, bilgi birikimleri ötesinde hâkim olmaları şarttır. Sayılan bilim dalları, öze bakılırsa, dinsel vasfı olan disiplinlerdir ama astronomi, matematik ve fizik gibi kozmik ve kozmolojik ilimler tahsil edilmeden herhangi bir menzile varılamayacağı kesindir. Bunlar ve ilintili disiplinlerde temel bilgilere sahip olanlar, dosyanın ilgili paragraflarını okurken pek zorlanmayacaklardır. (Fakat hatırlama ve kolaylık sağlaması için kitabın sonunda bir *Kavramlar* listesi de verilmiştir.)

Bu dosyada, yukarıda belirtilen spektrum ölçeğinde insanı merkeze alan **Genel Teori**, diğer tüm bölümlerle birlikte sadece bir *Devlet ve İstihbarat Metodolojisi* değil, *Aksiyoloji* (değerler felsefesi) veya *Meritokrasi* (liyâkat düzeni) ekseninde kapsamlı bir **İnsan-Bilim** denemesi olarak da mütâlaa edilebilir. Zirâ ilgili kısımda ayrıca vurgulanacağı üzere: *Devlet insandır.*

İnsan meselesini geniş çerçevede ve tüm tezâhürleri ile tahkik edebilmenin yol ve yöntemini belirleyebilmek için girişilecek her çaba ve çalışma, felsefî ve hattâ *poetik* genelleştirme mecbûriyetini beraberinde getirmektedir. Yüksek bilgi ve büyük fikir, bir "poetika" kategorisidir! (Fakat, ham bilgi olmadan *temel bilgi* ve temel yoksa *yüksek poetik bilgi* olası değildir.) Böylece, kitabın akışında karşınıza çıkacak mesel ve meseleler ile birlikte, tüm mücerred misâller ve modellerin gerekçesi ifâde edilmiş olmaktadır.

Yetkin bir istihbaratçı, disiplinler arası donanım ve bakış açısına sahiptir. *Nasıl bakıyorsak, öyle görürüz.* Dolayısıyla, mesleğin tüm kademelerinde her hâdiseye farklı açıdan *metodik şüphe* ya da (postulat -yâni belirleyici önerme- değiştirmek anlamında) "münkir merceği" ile bakabilmek önemlidir. Kitabın akışı boyunca dile getirilen ana hususlar, esâsı itibârıyla "çok boyutlu perspektif" örnekleri de sunmaktadır. Uygulama alanında dirâyet sahibi olmak ve başarılı olabilmek için öncelikle *teorik cesâret, teknik bilgi ve metodolojik basîret* gereklidir. Metodoloji, yol ve yordam bilgisidir.

Tüm bölümlerde görüleceği üzere dosyanın genel üslûbu poetik ve terminolojisi cesûrdur. Satırların *epik akışı* içinde birçok yeni kavram türetilmiş ve bazı yabancı kavramlar -*âdeta bir* ***epistemik aşı*** *üretir gibi*- serbestçe kullanılmıştır. Dilimizin âhengine ve rengine uyan her kelime bizimdir.

Anılan sebeple, kitabın felsefî içeriği öne çıkan kısımlarında klasik Türkçe ve duruma göre başka dillerden kavramlar tercih edilmiştir. Belki bu üslup okumayı biraz zorlaştırabilir. Ancak ele alınan meseleler zâten ağırdır ve günlük dil ile anlatılamaz. Günlük dil, *anlaşmak* içindir, *anlamak* için daha fazlası lâzımdır. *Kavramak* ise düşünsel faaliyetin zirvesidir. Zirveye varmak ve bilgiye ermek için zengin bir *kavram hâfızası* gereklidir. Asırları aşkın konuları kavramak, asırları aşan büyük Türkçe ile mümkündür.

Kozmik Mesele kitabının tüm konuları, metinleri, modelleri ve tabloları ilk defa burada yayınlanan *özgün* yaklaşımlardır. Doğrudan alıntı ve aktarım yapılmadığı için dosyada dipnot veya bir kaynakça listesi verilmemiştir. *Sezai Karakoç* ile başlayıp İbn Haldûn, Oswald Spengler, Pitirim A. Sorokin gibi birçok yazardan bir ömür okunan kitapların tümü, meselâ sosyolojik değerlendirmeler yapan esnaf ve taksici de dâhil olmak üzere dinlenecek sözü olan güzel insanlar, tüm öğrencilerim, "kardeş" ülkelerde tanıdığım şahsiyetler, elbette en yakın dostlarım ile evrensel gelenekten beslenen *bireysel tefekkür serüveni*, kitabımızın kaynakçasını oluşturmaktadır. Asıl kaynak ise mânâ ve maksadını kırk yıldır tâlim ettiğimiz *Furkan* kitabıdır.

GENEL TEORİ

Genel Teori, kitabın eski baskılarında birbirini tamamlayan yedi ayrı modelden oluşmaktaydı. Bu dosyada ise konu sadece ilk üç model ekseninde kaleme alınmıştır. Diğer çizimler gözden geçirilip geliştirilerek, Teopolitik Teori ve Kuantik Teori bölümlerine kaydırılmıştır. Genel Teori *geçmişi ve bugünü* anlamak içindir. Kuantik Teori ise *geleceği* anlatmaktadır. Böylece, geçmişten geleceğe akan *metapolitik* bir yolculuk zuhûr etmektedir.

"Zaman, dünya ve insan" kavramlarından yola çıkarak kurgulanan modellerin teşkil ettiği Genel Teori, (ismi ile müsemmâ sayılmak için) insanın varoluşu, hayatı ve ölümü, devlet, kültür, medeniyet, târih, zaman, dünya gibi *ana* konularda tümel kavrayışın sistemleştirilmiş hâlidir ve *insanoğlu* gerçeğini tekrar hatırlayıp, anlaşılır kılmaya yönelik görsel bir tasarımdır. Bu anlamda Genel Teori, pratik birtakım çözümler ve dünyayı nizâma sokacak projeler önermeye kalkışmaksızın, "insan olarak nerede durduğumuz ve insanlık olarak nereye gittiğimiz" sorusuna felsefî bir yaklaşım getirmektedir. Lâkin, böyle ağır *kozmik sorular* sorabilmek için kutlu kitabın anlaşılıp, *hatim ile hazmedilerek* içselleştirilmesi ve temel felsefî eserlerin tahkik edilmesi vâcip şarttır! Bu kısımda tartışılan ana konular şunlardır:

* Oluş ve Görünüş Modeli
* Epistemolojik Spektrum
* Zamanın Belirişleri

Modellerin nasıl ve neye istinâden oluştukları ya da kurguları detaylı biçimde anlatılmaksızın doğrudan neyi anlatıp, anlaşılır kılmaya çalıştıkları boyutuna değinilmiş ve câri bilimsel kriterler -bilerek- göz ardı edilmiştir. Genel Teori tasarımları ve dosyanın tüm diğer bölümleri güncel *akademik sınırları aşkın poetik bir yaklaşım* ile tertip ve terkip edilmiştir.

Bu dolayımda, âdeta "şâir sezgisi" ile beliren tüm tezler, tespitler, tasavvurlar, modeller, tablolar ve teorik konseptler bir **Poetik Yöntem** olarak değerlendirilebilir. Niçin öyle olduğunun cevabı ise bir *Siyâsetnâme* veya *Mukaddime* (genel giriş) nitelikli çalışmamızın ilgili satırlarında içrektir. Tüm dosyanın yeni bir *Tractatus* (risâle/özgün tez) olduğu da söylenebilir.

Kitabın ilk kısmında ele alınan konular ve modeller, nihaî bütünün temel tasarımıdır. (Böylece, *pars pro toto*, yâni bütünü temsil eden temel parça anlamında bu ilk kısım ayrıcalıklıdır.) Soyut ve felsefî bir anlatımla ortaya çıkan Genel Teori; kurmay subaylar, diplomatlar, bürokratlar, istihbaratçılar ile entelektüeller, bilim insanları, tüm devlet kadroları ve hattâ bazı kesitleriyle sanatçılar, şâirler ve edipler için metodolojik bir çerçeve sunmaktadır. Bu niteliği ile eldeki kitap, ilgilisi için bir *sanat eseri* sayılabilir. Metodoloji ise özü itibârıyla "kurucu ve kurmay akıl" demektir. Erbâbının bildiği üzere, d*evlet aklı ve fikri* ilk ve son tahlilde dâima metodolojiktir.

Mâhiyeti bakımından istihbarat faaliyetleri de *metodolojik* faaliyetlerdir. İçinde yaşadığımız dünyayı anlamak, anlamlandırmak ve bâzen yeniden îcat edip kurmak için "Ne-Nasıl-Niçin" suâllerini cevaplandırmak gereklidir. İlksel ve ilkel pagan topluluklar da dâhil olmak üzere hayatın, insanlık târihinin ve aynı terkipte istihbarat târihinin de temel soruları bunlardır.

Birçok insan için akademik ve teorik bir konu gibi gözüken bu mesele, istihbaratçı için somut bir iştir. Bu nedenle, dosyanın (essentia) çekirdeğini oluşturan ilk kısmında sunulan soyut düzenekler, meslek erbâbı ve devlet erkânı için aslında bir iş yöntemi ve planı mâhiyetinde değerlendirilebilir. Bunun nasıl olabileceği veya soyut mevzûların nasıl somutlaştırılacağı ise elbette ayrı bir araştırma konusudur. Ancak dosyanın tüm bölümlerinde, Genel Teori çerçevesini daha somut alanlara uyguladığımız görülecektir.

Kitabın tamamında adım adım îfa edeceğimiz düşünsel yolculuğun sonunda varacağımız yer yine *Genel Teori* olmaktadır. Farkında olmasa bile her insanın kendisine özgü bir genel teorisi (varlık anlayışı ve hayat görgüsü) vardır. Buna göre, ayakkabı boyacısının da akademisyenin de kendisine özgü bir genel teorisi olmak zorundadır. Meselâ tezgâhını nereye açması gerektiğini düşünüp, temel ihtiyaç malzemelerini nereden alacağını hesap eden bir ayakkabı boyacısı, -adını öyle koymasa da- teorik içerikli faaliyet yapmaktadır. Devlet veya şirket yönetmek de böyledir. İnsanı diğer canlılardan ayıran temel özelliği soru sorabilmesidir. Bilgi, bilim ve teori, "doğru sorular" ile başlar. Bu anlamda hayat, sorduğumuz sorular ve cevaplardan ibârettir.

OLUŞ VE GÖRÜNÜŞ MODELİ

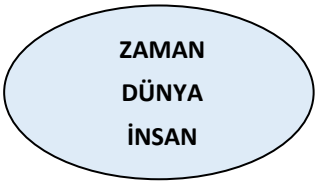
Sınırlarını ve sırlarını henüz çözemediğimiz evrenin tam sayısını bilemediğimiz galaksilerinden birisinin içinde, büyüklük ölçüsü ile önemsiz bir köşesinde, dünya denilen sahneye sırasıyla çıkıp vedâ eden toplulukların çoğu kez adı sanı bilinmeyen fertlerinden birisi olarak (*belki de bir simülasyon içinde*) yaşıyor ve ölüyoruz. İçinde yaşadığımız kozmik akışın farkında bile olmuyoruz çoğu zaman. Farkına varabilenler ise -büyük sanatçılar ile bilginlerin yakînen âşina olduğu- **kozmik ürperiş** (mehâbet) ile susuyorlar. Kutsal kitaplar haber vermemiş olsa, gökyüzüne hiç bakmayıp belki böyle konularla hiç ilgilenmeyeceğiz. Az sayıda bilim ve fikir insanı, bu kozmik bilmeceyi çözüp çözümlemeye çalışıyor yüzyıllardır.

Olan biteni tam mânâsıyla anlamaya kudretimiz yok. İçine doğduğumuz ve yeniden inşâ ettiğimiz *sanal* dünyalarda yaşıyoruz. Bildiğimiz fizikî dünyanın sınırları, bildiğimiz kadarı ile sınırlı. Aslında pek bir şey bilmiyoruz. Zaman akıyor. Zaman aslında nedir bilmiyoruz. Saatlerimize ve takvimlerdeki yapraklara güveniyoruz. Takvimlere yazdığımız rakamlar gerçek durumu yansıtmıyor. Kaç zamandır şu dünyadayız, tam yanıtı bilmiyoruz. Güneş niçin doğudan doğuyor bilmiyoruz. Nasıl olduğunu bilim anlatsa bile "niçin" suâlinin bilimsel bir cevabı yok. Kozmik bir mesele ile karşı karşıyayız. Çok çaresiziz. Filozoflar, düşünürler, şâirler, dervişler ve irfân ehli bilgeler yüreğimizi ferahlatabilecek şeyler söylüyorlar. Ama bir yerden sonra kozmik yalnızlığımızın cevabını bulmak o kadar kolay değil. Ve târih dediğimiz trajedi buradan başlayıp, yine oradan devam ederken, görebildiğimiz kadarı ile her şeyi görmek ve *büsbütün* anlamak istiyoruz.

İşimiz zor. Kozmik ***oluş*** içinde, sadece ***görünüş*** hâlinde görebildiklerimiz ile yetinmek zorundayız. İşte bu durum bizi teorik bakmaya ve *algoritmik* sistemler kurmaya mecbûr ediyor. Biyolojik olarak içine doğduğumuz fizikî dünya ve birey sıfatıyla içine doğduğumuz *sanal* bir dünya var. İkincisini; bildiğimiz kavramlar (yâni *verbal* kimliğimiz), algılarımız ve toplumdan görerek tecrübe ettiğimiz *dünya görgümüz* veya öğrenerek inşâ ettiğimiz *görüşlerimiz* ile biz îcat ediyoruz. Îcat ettiğimiz şu dünyaya ise hayat diyor, kültür diyor ve nihâyetinde medeniyet ya da târih diyoruz.

Takip eden sayfalarda, onu oluşturan unsurları grafik şeklinde adım adım çizeceğimiz **Oluş ve Görünüş Modeli** işte bunu, yâni *insan mârifeti ile îcat edilmiş bir dünyanın (konstrüktivist-inşâ)* hikâyesini anlatmaktadır. Fizikî evren ve dünyanın kozmolojik anlatısı ise fen bilimlerinin meselesidir.

Oluş ve Görünüş modeli birbirini tamamlayan üç *tümel* mesele ile başlar: Var olan tüm paradigmalar ile hayat/târih hikâyelerimizin de esas almak zorunda kaldığı kozmik varoluşun üç unsuru; "zaman, dünya ve insan" mefhumları ile sıralanmaktadır. Felsefenin üç temel meselesi de budur.

Bilebildiğimiz dünya târihi boyunca insanoğlu şu üç problemin cevabını vermeye çalıştı. Târih, büyük sorulara verilen cevaplardan arta kalan belgeler, bulgular ve kırıntılar ile o kırıntıların uzun yorumlarından ibârettir. Hayat, üç problematik soruya verilen cevaplardan oluşur. Mâmafih zamanın her dönemi ve çevriminde ana mevzûyu merak edip, kozmik bilmeceye *anlamlı cevap* arayan az sayıda insan olmuştur. Kitleler ise hayatı ve târihi *çok fazla umursamadan* yaşar giderler. (Bu umursamazlık çarkında, kitlelerin öğüttükleri *öncü* ve *elit* şahsiyetlerin haddi hesabı bilinmemektedir. Dünya târihinin en büyük trajedilerinden birisi belki de budur.)

Genel mânâda kitleler ile çatışmalı olan *târihin öncü veya elitleri* ise hayatı yazarak yaşar ve târihi yaşayarak yazarlar. Zaman ve dünya, kendi sırları ile bizâtihi var kılınmışlardır. İnsan, var olanı bir kez daha anlamlandırmak için yeniden kurmak ve kendi anlam dünyasını *îcat etmek* durumundadır. Ve insan bu çaba içinde bizzât kendisini de aramak, bulmak ve her gün yeniden kurgulamak zorundadır. Bazı toplumlar ise bu zor işi kendi içlerinden çıkan öncüler veya elitler eliyle yapmayı tercih ederler. (Günümüz dünyası için bu sınıfa, yeni bir kavram îcat ederek, "Elitokrasi" diyebiliriz. *Elitokrasi,* 11. Bölüm, Dünya Düzeni bahsinde, somut biçimde gösterilmektedir. Bkz. s. 293.) Böylece modelin ikinci halkasına gelmiş oluyoruz. Târih olarak belirip bilinen bütün anlatı, işte burada başlamaktadır.

Arkaik, antik veya ilksel ya da ilkel toplulukların da önderleri veya öncüleri olmuştur. Statükosu oturmuş toplumların elitleri vardır. *Öncüler* ise mevcut statükodan memnun olmayıp değişim isteyenlere işâret eder. Değişimi gerçekleştiren öncüler de bir süre sonra yeni statükonun elitlerine dönüşürler. Yeni elitler, başka öncüler çıkıncaya dek rollerini oynarlar ve sahne böylece yeniden kurgulanır. Böyle bir perspektiften bakılırsa târih, öncüler ve elitler ya da eski tâbiriyle **entelijensiya** (aydınlar sınıfı) içinde yaşanan döngüsel bir *mahalle kavgası* gürültüsünden ibârettir diyebiliriz.

Târihi, günü ve geleceği okumanın elbette çok sayıda farklı yöntemi olabilir. Yaygın olarak bilinenler; askerî, siyasî ve iktisadî târih okumalarıdır. En uygun nicelik ve nitelikli metot veya metodlar setini aramak ya da bunun üzerinde kafa yormak ise *metodolojinin başlangıç noktası* sayılabilir.

Kendi zâtı ile akıp giden zamanın, bir *târih-zaman* niteliği kazanması insan eli ve dili ile gerçekleşir. İnsan kendisini ve zamanı, dünya sahnesinde "hayat ve târih" şeklinde îcat ve inşâ eder. Bu inşâ sürecinin üzerinde yükseldiği dört sütûnu biz, "ideoloji, doktrin, ahlâk ve zihniyet" biçiminde tespit ve teşhis ediyoruz. (İlksel toplumları anlamak için *ideoloji* yerine belki **mitoloji** kavramı daha uygun olur.) Dünya görüşleri, işte bu dört kavram üzerinde teşekkül eder. Yaşanacak bir ahlâk/görgü içermeyen ideolojiler ise despotizm, otokrasi veya teokrasi üretirler. Okuyarak belki bir *dünya görüşü* sahibi olunabilir ama *varoluş görgüsü* sadece yaşayarak öğrenilir! İlişik anlamda dünya târihi, otokrasiler veya teokrasiler arasında çatışma olarak okunabilir. Neyi nasıl okuduğunuz, nereden baktığınıza bağlıdır.

"Zaman-Dünya-İnsan" telâkkisi ile var olan epistemolojinin paradigmatik ve aksiyolojik yansıması niteliğindeki dört sütûn, aynı ânda bir toplumda hâkim olan antropolojik eksenin de temâyüz etmesi demektir. Bu eksen (mihver) etrafında ve dört sütûn üzerinde, toplulukların bir arada yaşamasını mümkün kılan ve onları devletleştiren *sistem ağı* îcat ve inşâ edilir. Sistem ağının îcadı, tekerleğin îcat edilmesinden daha mühim bir şeydir.

"Siyasî, hukukî, iktisadî ve sosyal sistem" biçeminde şekillenen örüntü ile *toplumun en organize görüntüsü* olan devletin doğuşu ve varoluşu gerçekleşir. Böylece tecessüm eden düzenin, sistemik dış çevreyle ilişkisini tespit ettiğimiz son halka ile *algoritmik çatkı* biraz daha netleşmektedir. Bu boyutta, uluslararası diğer müesses yapılar ile ilgi ve ilişkilerin de tespit edilmesiyle modelin "Görünüş" kısmı ve neticede âdeta iskeleti ortaya çıkmaktadır. Şimdi göreceğiniz özet tablo, işte bu iskeleti göstermektedir.

ZAMAN – DÜNYA – İNSAN			
↓	↓		
TOPLUMLARIN ÖNCÜLERİ VE ELİTLERİ			
↓	↓	↓	↓
İDEOLOJİ	DOKTRİN	AHLÂK	ZİHNİYET
↓	↓	↓	↓
SİYASAL SİSTEM	HUKUKÎ SİSTEM	İKTİSADÎ SİSTEM	SOSYAL SİSTEM
↓	↓	↓	↓
ULUSLARARASI POLİTİK-ASKERÎ İLİŞKİLER	ULUSLARARASI DİPLOMATİK-TİCARÎ İLİŞKİLER	ULUSLARARASI TEKNO-EKONOMİK İLİŞKİLER	ULUSLARARASI SOSYO-KÜLTÜREL İLİŞKİLER

Var olmak, *görüş sahibi* olmaktır. En sıradan insan dahi, tüm hayatını doğal olarak sahip olduğu *varlık anlayışı* ile dünya görüşü ve görgüsüne göre yaşar. **İdeoloji**, modern toplumlar için (öncüler veya elitler tarafından) *sistematik mânâda derlenmiş dünya görüşü* demektir. Arkaik toplumların dünya görüşleri ise **Mitoloji** kavramı ile incelenebilir. Doktrin; *ideolojik* ya da *mitolojik* bir dünya görüşünün toplumsal hayatta *nasıl* uygulanacağının çerçevesidir. (İdeoloji kavramı yerine **İtikat** ve Doktrin kavramı yerine **İçtihat** kavramları kullanılırsa, buradaki tabloların oluşturacağı Oluş ve Görünüş modelinin bir *teopolitik analiz* imkânı sunduğu görülecektir. Bu konuya, 2. bölümde, Teopolitik Teori risâlesinde ayrıca değineceğiz.)

Uygulamaya aktarılan doktrin, kabul gördüğü oranda ahlâk biçimini alıp, toplumun zihniyet (*kollektif konnektom*) örgüsünü oluşturur. Bir ahlâk ve ortak zihniyet kuramayan ideoloji ve doktrinler, belki sadece faşizan yollarla hüküm sürebilirler. Lâkin, ahlâk ve zihniyet, yâni *görgü* hâline dönüşemeyen her *dünya görüşü* nihâyetinde yıkılıp unutulmaya mahkûmdur.

Toplumun öncü veya elitleri tarafından -bâzen güç kullanarak- îcat edilen ideoloji ve dünya görüşü (ya da epistemik ve sistemik yapı) içinde "insan" nerede durmaktadır? İnsanın ve toplumun buradaki rolü nedir? İnsan ve toplumdan bağımsız bir *anlam dünyası* olamayacağına göre, aynı şekilde hikâyenin diğer tarafını da resmetmek gerekir. Model kurgusunda bunu, üç katman hâlinde tespit ediyoruz: İnsan, toplum ve uluslararası durum.

İnsanoğlunun idrâk etmemek için direndiği kozmik trajedi içindeki en temel duygusu, kesif bir "endişe ve tatminsizlik" durumudur. Herkes kendi dünyasında, *kendince* "arayış" içindedir. Yeme-içme, eğlenme, meslekî başarı gibi meşgâleler ile "tatmin" oluruz. Ancak her tatmin durumu bir süre sonra yerini "alışma" durumuna bırakır ve yeni bir tatminsizlik döngüsü başlar. (Bu noktada Maslow İhtiyaçlar Hiyerarşisi modeli, mukayese düzleminde çok ilginç olabilir.) Fakat, bu dünyada *nihaî tatmin* ve dolayısıyla sonsuz mutluluk durumu ve duygusunun olamayacağı da çok açıktır.

Her bir insana ilişkin temel duygu durumlarının, hiç kuşkusuz toplumsal katmanda yansımaları olacaktır. Bireyler nezdindeki kronik tatminsizliğin kamusal alana "toplumsal çatışma" formunda yansıması ya da "arayış" içinde kıvranan mutsuz bireylerin "toplumsal dönüşüm" süreçlerini tetikleyebilecekleri veya tatmin olmuş mutlu bireyler ile "toplumsal uzlaşma" aşamasının mümkün olabileceği ve yaşadığı hayata alışmış insanların ise bir "toplumsal kanıksama" resmini oluşturmaları nedensel bir sonuçtur.

Bireyden topluma interaktif diyalektikle varlık bulan hayat hengâmesinin uluslararası katmana yansımaları da aynı şekilde resmedilebilir. Burada ortaya çıkan dört ana kategoriyi "savaş, değişim, barış ve durgunluk" biçiminde tespit ederek, Oluş ve Görünüş modeli içindeki "Oluş" süreçlerinin enstantane formatında bütüncül röntgenini çekmiş oluyoruz. Hemen alttaki tablo, işte bu diyalektiği serimlemektedir. Görüleceği üzere tablo, soldan sağa *döngüsel* ve yukardan aşağı ise *nedensel* kurgu içermektedir.

TATMİNSİZLİK	ARAYIŞ	TATMİN	ALIŞMA
↓	↓	↓	↓
TOPLUMSAL ÇATIŞMALAR	TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM	TOPLUMSAL UZLAŞMA	TOPLUMSAL KANIKSAMA
↓	↓	↓	↓
ULUSLARARASI SAVAŞLAR	ULUSLARARASI DEĞİŞİMLER	ULUSLARARASI BARIŞ	ULUSLARARASI DURGUNLUK
↓	↓	↓	↓
EVRİMSEL, DEVRİMSEL VE ÇEVRİMSEL BİR DİYALEKTİK AKIŞLA ORTAYA ÇIKAN DÜNYA TÂRİHİ			

Bu üç katmanda gerçekleşen oluş süreçleri ile esâsen spiral nitelikli devinimle cereyan eden ya da "*evrimsel, devrimsel ve çevrimsel bir diyalektik akışla ortaya çıkan dünya târihi*" resmine ulaşmış oluyoruz. Sanki bir *târih mühendisliği* gibi beliren bu resim, yaşayarak ve bâzen akıttığımız kan ile yazarak îcat ettiğimiz sanal dünyanın ana dinamiklerini göstermektedir.

Burada dile getirilen "evrimsel" durumun mâlum *Evrim Teorisi* ile pek ilgisi yoktur. Olacak olması mukadder olanın, kendi kader istikâmetine doğru yol bulması ve menzil almasıdır *evrimsel* olan. Kaldı ki, Anadolu bilgelerinin söylediği üzere: "Olan olmuştur, olacak olan da olmuştur."

ZAMAN – DÜNYA – İNSAN			
TOPLUMLARIN ÖNCÜLERİ VE ELİTLERİ			
TATMİNSİZLİK	ARAYIŞ	TATMİN	ALIŞMA
İDEOLOJİ	DOKTRİN	AHLÂK	ZİHNİYET
TOPLUMSAL ÇATIŞMALAR	TOPLUMSAL DÖNÜŞÜM	TOPLUMSAL UZLAŞMA	TOPLUMSAL KANIKSAMA
SİYASAL SİSTEM	HUKUKÎ SİSTEM	İKTİSADÎ SİSTEM	SOSYAL SİSTEM
ULUSLARARASI POLİTİK-ASKERÎ İLİŞKİLER	ULUSLARARASI DİPLOMATİK-TİCARÎ İLİŞKİLER	ULUSLARARASI TEKNO-EKONOMİK İLİŞKİLER	ULUSLARARASI SOSYO-KÜLTÜREL İLİŞKİLER
ULUSLARARASI SAVAŞLAR	ULUSLARARASI DEĞİŞİMLER	ULUSLARARASI BARIŞ	ULUSLARARASI DURGUNLUK
EVRİMSEL, DEVRİMSEL VE ÇEVRİMSEL BİR DİYALEKTİK AKIŞLA ORTAYA ÇIKAN DÜNYA TÂRİHİ			
↑	↑	↑	↑
MONOTEİST ZAMANLAR	PANTEİST ZAMANLAR	POLİTEİST ZAMANLAR	ATEİST ZAMANLAR

Lâkin resmin tamamını görebilmek için, önceki sayfalarda ayrı ayrı tasvir ettiğimiz "Oluş ve Görünüş" süreçlerini tek tablo hâlinde birleştirip bir bütün hâline getirmek gereklidir. Yukarıdaki tablo işte bunu göstermektedir. Buraya kadar sergilenen tüm tablolar ise iç-içe dokuz halka hâlinde şekillenecek olan asıl modelin oluşum aşamalarını göstermeye yöneliktir.

Tabloyu doğuran kavramlara ve kavramsal ilişkilere bakılırsa, daha önce de belirttiğimiz üzere burada ortaya çıkan ana tasarım, bir sosyal bilimler spektrumu hâlinde farklı alanları bütünleştirmektedir. Detayda uzmanlaşmanın daha çok kıymet gördüğü günümüz dünyasında, bu tür *holistik* (ya da bütüncül ve evrensel) yaklaşımlara artık çok büyük ihtiyaç vardır.

Bilim dünyasında, de facto bir durum biçiminde yaşanan Fordizm, (yâni bütünü değil detayı bilmek) ciddi bir handikaptır. Kuşkusuz, herkesin her şeyi bilmesi mümkün olamaz. Ancak, özellikle ve öncelikle devlet adamlarının çok boyutlu bilgiye sahip olması şarttır. Aksi hâlde, meselâ meslekî tecrübesi ve bilgi birikimi belli alanın sınırlarında kalmış olan bir devlet adamı, ne kadar idealist olursa olsun, işinde başarısız olacaktır. (Kaldı ki, her milletin ufku, neticede devlet adamlarının ufku ve vizyonu kadardır.)

Uzmanlık elbette gereklidir. Fakat mevcut düzen içinde, neredeyse tüm ana bilim dallarında *bilgi bankerliği ve tefeciliği* yapan küreselci Bilim Çetesi ya da *Foundation* (vakıf) *Şebekesi* ile çalışan şirketlerin "divide et impera" (böl ve yönet) mottosu/düstûru hâkimdir. Bu durum her yere sirâyet etmiştir. Bilgi ve bilim artık insanlığın değil, dev şirketlerin patentli malıdır.

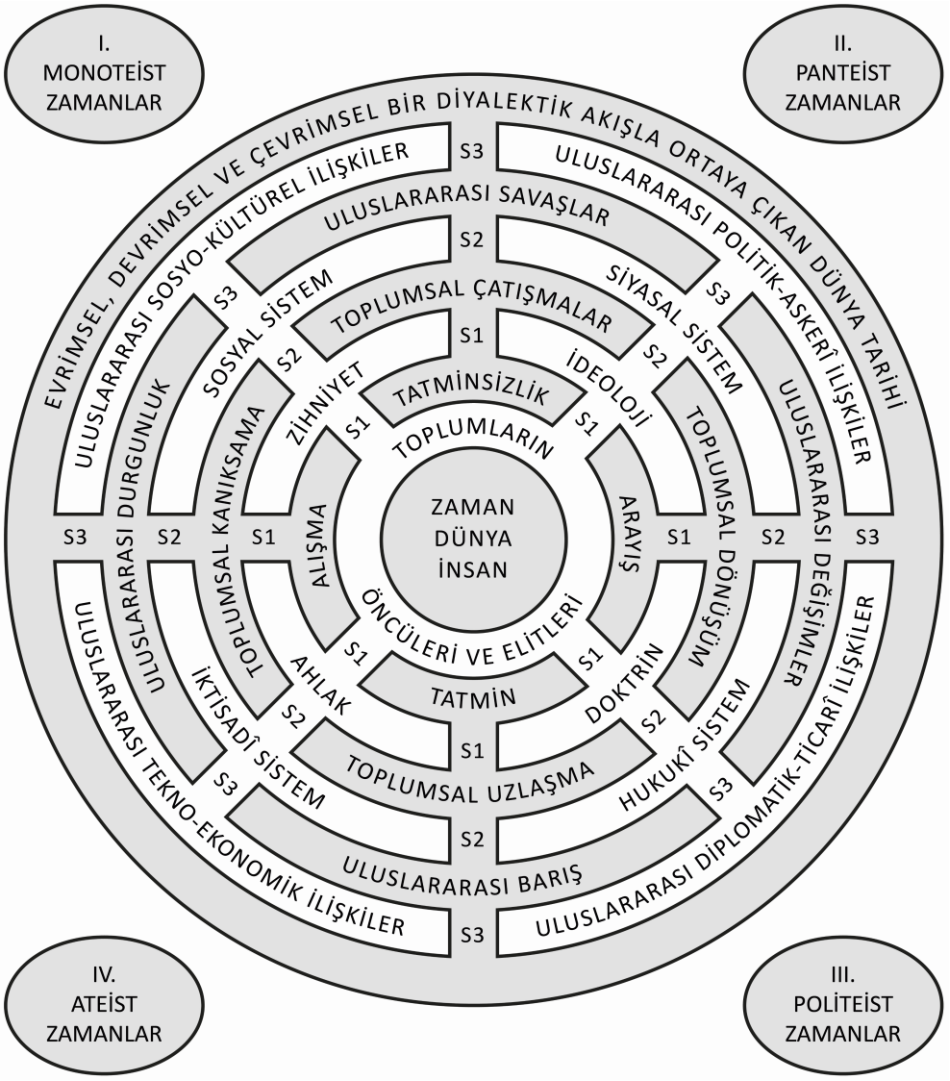
Müesses hengâme içinde bazı Müslüman akademisyenlerin, ***Tevhîd*** konusunun sadece "inanç meselesi" değil, daha fazlası ile bir ***metodolojik tavır*** olduğunu unutmuş olmaları çok hazindir. Oluş ve Görünüş modeli işte bu duruma köklü ve *devrimci* bir itirazın ifâdesidir. (Tevhîd; dar anlamda tekil ve tekçi değil, esâsen *çok boyutlu bütüncül birlik* olarak târif edilebilir.)

"Oluş ve Görünüş" süreçlerini oluşturan tüm katmanlar ve kategoriler bir araya getirildiğinde yukarıdaki tabloyu elde ediyoruz. Lâkin asıl tasarım, tablonun dinamik hâlini gösteren sonraki çizim ile tamamlanmaktadır. Böylece ortaya çıkan tablonun alt kısmında sıralanan *Zamanın Belirişleri* isimli dört çevrimsel kategori, takip eden sayfada, (modelin iç-içe geçmiş halkalardan oluşan nihaî formunu tamamlayarak) yerini alacaktır.

İnsan beyninin kıvrımlarını ya da bir galaksi sarmalını andıran bu çizimi incelemek, biraz yorucu olabilir. Fakat yoğun olan her şey zâten yorucudur.

Târihsel bir olgu olarak Dünya'nın nereden gelip nereye gittiğini "görmek" her istihbaratçının en önemli görevlerinden biridir. Burada verilen teorik bakışın amacı budur. Teori, "nazar etmek" demektir. Modelin tüm ayrıntılarını (nâdide bir Rönesans eserine ya da klasik bir hat levhâsına nazar eder gibi) en az 10 dakika sabırla incelemek, anlamayı kolaylaştıracaktır.

OLUŞ VE GÖRÜNÜŞ MODELİ

Bu model; kültür, medeniyet ve târih olgularını dinamik bütünlükleri içinde göstermeye yönelik olup, bu niteliği ile holistik tahlilde bütüncül yorum imkânı sağlayan metodolojik bir tasarımdır. Modelin teorik sınır(lılık)ları **S1, S2** ve **S3** olarak belirtilen ihtimal aralıkları ile ortaya çıkmaktadır.

S1 (**Sürpriz**): Lider karakterlerin beklenmedik davranış ve karar biçimleri, bireysel sürprizler.
S2 (**Sıçrama**): Toplumsal yapılarda meydana gelen beklenmedik ani değişiklikler, sıçramalar.
S3 (**Savrulma**): Milletlerin ani çöküşleri, kıtlık-kuraklık, savaş, büyük doğal afetler ve salgınlar.

OLUŞ VE GÖRÜNÜŞ

Oluş ve Görünüş Modeli, şekilde görüldüğü gibi merkezden çevreye açılan iç-içe dokuz halka ve birbirinden S1, S2, S3 aralıklarıyla ayrılan toplam 27 kavram ve alandan oluşmaktadır. Her halkanın ve bu halkaları oluşturan kavramlar arasındaki ilişkilerin her biri *münhasır müzâkere* mevzûsudur.

Fakat kavramları tek tek tanımlamak ve tanımlardan hareketle bütünü kurmak, ayrı bir yöntem ile başka bir kitabın konusudur. Oluş ve Görünüş çiziminin gösterdiği kavramsal ilgi, ilinti ve ilişkiler ile buradan türeyen *oluş ve görünüş süreçleri,* sonuçta sezgisel ve bütüncül bir yorum imkânı sunan kurgusal bir resim oluşturmaktadır. Birbirini doğurup tamamlayarak dışa doğru açılan halkalar, aslında merkezdeki halkanın açılımlarını oluştururken, modelin tamamı S1, S2 ve S3 aralıklarıyla **Oluş ve Görünüş** alanları olarak (birbirini bütünleyen iki ana kısım hâlinde) belirmektedir.

Meselâ, oluş alanları merkez halkanın açılımı biçiminde üçüncü halkada "tatminsizlik, arayış, tatmin ve alışma" durumunda ortaya çıkarken, devamı nitelikli beşinci halkada "toplumsal çatışmalar" ile bilâhare ilintili yedinci halkada ise "uluslararası savaşlar" formunda yaşanmakta ve son halka ile dünya târihine dâir bir felsefî illüstrasyon (resim) sunmaktadır.

Model, her açılımında dört ana unsur veya dört ana duruş/durum resmederek, yaşanan gerçekliği çevrimsel bir dinamikle göstermeye çalışmaktadır. Bu anlamda, bireysel yaşam dünyası ile ilgili boyutta, "tatminsizlik, arayış, tatmin ve alışma" durum ve duruşları, kendini tekrar etmeksizin sürekli yaşanan bir *devinim döngüsü* olarak teşhis ve mülâhaza edilebilir.

Benzer ilgi ve ilişkiler, tasarımın "görünüş" kesitinde de vardır. Örneğin, herhangi bir dünya görüşünün dört ana sütûnunu oluşturan "ideoloji, doktrin, ahlâk ve zihniyet" kavramları görünüş alanlarının ilk serilimini oluştururken, altıncı ve sekizinci halkalar da buranın devamı biçiminde meydana gelmektedir. Görünüş kısmının merkezi ise yaşanan hayatın ve dünya târihinin anahtarı saydığımız "öncüler ve elitler" ile ikinci halkadır.

Her daire kendi içindeki kavramsal ilişkileriyle bir bütün olup, kavramsal ilişki ağı saat yönüne göre okunmalıdır. Halkalar arasındaki paralellikler ve kavramlar arasındaki geçişlilikler, son aşamada çizimi tek tablo şeklinde bütünlemekte ve böylece enfes bir *Genel Teori* taslağı oluşmaktadır. Bu hâliyle model, bir "mercek" gibidir. Târih, kültür, devlet ve toplum gibi olguları, işte böyle bir *mercek* ile okuyup yorumlamak mümkün olabilir.

Zor konuları yazarken veya anlatırken, bâzen kısa bir mola vermek iyidir. Buraya dek adım adım kurduğumuz (dolayısıyla kelimenin tam anlamıyla kurgusal olan) *Oluş ve Görünüş* modelinin felsefî arka planı ve görünen ön yüzünün yorumuna girmeden önce, meseleyi biraz daha kolay ve anlaşılır bir düzlemde ele almakta fayda vardır. Alanı dışındaki mevzûlara meraklı üniversite öğrencilerinin de zorlanmadan anlayabileceği şekilde, evvelki sayfalarda tamamlanmış olan kurgusal tasavvurun istihbarat dünyasında ne anlama geldiğine dâir bazı örnekler vermek faydalı olabilir.

Birincisi ve en önemlisi; alışkın olmayan gözler için modelin çizim tekniği göz yorucudur. Ancak, merkez halkadan başlayarak her bir halkayı oluşturan kavramlara yavaş yavaş bakılırsa, kurgu ve mantık çok kolay anlaşılmaktadır. Bir nefes alıp, çizime sabırla bakmak ve okumak önemlidir. Bu şekilde bir okuma eylemini kolaylaştırmak üzere tasarımın gösterdiği pratik uygulama ve araştırma imkânlarına bir bakalım: Merkez halkadaki "Zaman-Dünya-İnsan" sorunsalına dosya içinde etraflıca değinilmektedir. Burada, ikinci halkanın "öncüler ve elitler" konusuna kısaca bakabiliriz.

Târih boyunca her toplumun seçkin sayılabilecek bireyleri ve grupları olmuştur ve olmaya devam edecektir. İstihbarat faaliyetleri açısından, belki insanlık târihinin en mühim bahislerinden birisi budur. Bir toplumun; felsefe, sanat, siyaset, ekonomi, teknoloji, bilim gibi temel alanlarda yeterli sayıda seçkin vasıflı "öncü" kadroları varsa, işte o toplum ayakta kalır. Bu cümle, aslâ *seçkinci* bir yaklaşım içermemektedir. Hayatın gerçeği budur!

Bu kapsamda basit bir örnek olarak, uzun erimli bir istihbarat operasyon-senaryosu şöyle yazılabilir: Kabiliyet ve imkânlara sahip güçlü bir ülke ya da odak, orta ve uzun vadede etkinlik kurmak istediği bir başka ülkeye eğitim kanallarından çok rahat biçimlerde sızabilir ve hattâ hedef ülkeyi tamamen kontrol altına alabilir. Uygulama iyi bir planlama gerektirir ama zor sayılmaz. Meselâ, ülkenin belli çevrelerinden, kritik etnik veya dinsel gruplarından uygun olanlar, erken yaşta seçilir ve bâzen burs desteği ile özel eğitim sürecine alınır. Bu amaca hizmet eden "eğitim" tezgâhlarında, "lejyoner elitler" yetiştirilir. Bunların yönettikleri ülkelerde artık demokrasi değil, *masonik-mafyatik seçilmişler düzeni* sıfatıyla **Elitokrasi** söz konusudur. (Neo-elitlerin egemenliği anlamında Elitokrasi, günümüzde klasik Aristokrasi ve Burjuvazi sınıflarının yerini almıştır. Yeni düzeni analiz etmek için ABD ve İngiltere, dikkatle tetkik edilmesi gereken somut örneklerdir! Acı örnekler ise bunların etki ettiği ülkelerde bolca mevcuttur.)

En etkili ve verimli eleman devşirme yolu, her devirde hep böyle olmuştur. Kaldı ki kitleler, sistemik câzibe merkezi sayılan yerleri doğal olarak benimserler. Elbette kişilerin illâ *çıkar* karşılığı bir başka odağın elemanı olması şart değildir. Bilâkis, olay bâzen kendiliğinden gerçekleşir. Baskın kültürler, özel anlamda *emperyal karakter* taşırlar. Bu bir târih kâidesidir.

Epistemik kimliği ile kültürel aidiyeti başka bir eksene kaymış olan "öncü ve elit" kesimlerin gösterdiği ilk semptomlardan birisi, halkını, târihini ve kültürünü beğenmeyen *sarkastik züppe tavrı* ile tezâhür eder. Değişimler doğal seyrinde gerçekleşiyorsa, oradan belki yenilenme çıkabilir ama bir operasyon olarak kurgulanmışsa, *yenilenme* değil *yenilme* durumu vardır.

Görüldüğü üzere soyut bir çizim olan Oluş ve Görünüş modeli, aslında çok somut ve herkesin bilebileceği *temel* ve *tümel* konulara işâret etmektedir.

Genç istihbaratçılar için ilginç olabilecek bir başka örnek, çizimin üçüncü halkasında mevcuttur. Bilindiği üzere, "endişe ve tatminsizlik" duygusu ya da durumu, her insanda var olan ontolojik bir özelliktir. Hedefe alınmış herhangi bir kişinin *tatminsizlik matrisi* (ve dolayısıyla ihtirasları) tespit edilebiliyorsa, o kişi her türlü yönlendirmeye açık olur. Daha da basitleştirirsek, para sıkıntısı veya tutkusu ile muzdarip şahıslara yeter miktarda para verirseniz, orada "parayı veren düdüğü çalar" kuralı işleyecektir.

Aynı bağlamda, bir toplumda yaygın olan ortak *endişe ve tatminsizlik* konularının belirlenmesi ile o topluma yönelik *örtülü operasyonlar* yapılabilir ve hattâ iç savaş boyutunda çatışmalar tahrik edilebilir. Böylesi hususlar, kitabımızın ilgili kısımlarında ayrıca tetkik edilmektedir. Anlaşılacağı üzere, Oluş ve Görünüş konsepti çok somut olgulara ve ihtimâllere de yer vermektedir. Burada bahsettiğimiz iki örnek, basit yöntemlerle ülkemize karşı da uygulanabilir. Yakın târihimizde buna ilişkin örnekler mevcuttur. Bugün ve yakın gelecekte ise belki daha "ağır sınavlar" yaşayacağımız bellidir. Dolayısıyla burada teori değil, rafine bir savaştan söz edildiği açıktır.

Küresel kültür emperyalizmi ya da egemen olan "Zeitgeist" (yâni zamanın rûhu) zâten her yerdedir. Kitap içinde sıkça değineceğimiz "epistemik ağ ve eksen" tâbiri işte böyle bir durumu anlatmaktadır. Bu cephede şiddetli bir *kozmik savaş* yaşanmaktadır. İstihbaratçılar ile aslında tüm devlet birimlerinin mevzûnun kökünü anlamaları, hayat ve memât meselesidir.

İşte bu meâlde okumak gerekirse, kitabın tüm sayfaları ve bölümleri çok somut gerçeklerin özeti sayılabilir. Özün özetini yazmak ise (genelde zorunlu sebeplerle) yüksek bir soyutlama ile felsefe dilini gerektirmektedir.

Modelin Felsefî Temeli

Modelin merkezini oluşturan "zaman, dünya ve insan" kavramları, meselenin felsefî temellerini oluşturmaktadır. En az mevcut insan sayısı kadar birbirinden farklı *aksiyolojik dünyalar* ve zamanlar vardır. Zamanın temel teolojik belirişleri; "monoteist, panteist, politeist ve ateist zamanlar", yâni dört ana târih çevrimi hâlinde çizimi tamamlamaktadır. Bunun ötesinde, saklı zaman, gizli zaman, zamanın gizli târihi, zaman üstü zaman gibi tamamen değişik ve belki ürpertici zaman tasnifleri mümkün olmakla beraber, zamanın kendilik sırrını izah ve ifâde etmek imkân dışıdır. Bu anlamda zaman, bir başka şeyin belirişi ve belki de belirenin perdelenişi mânâsında muhteşem bir muammadır. Çok daha derin nazar ile bakmak isteyenler, modelin bir "zikir halkası" gibi şekillendiğini ve temel kavramların tezekkür ritmi içinde *devrân* eylediğini göreceklerdir. Devrân içinde hakîkat, arayış yolunda olanları incelten, bir *yüksek incelik* mertebesidir.

Zamanın uzay-zaman kalıbında belirişi ve aynı belirişin varlık dünyası ile perdelenişi, târihsel zamanın ve insanî zamanın bir *türev zaman* olarak varlık alanına çıkışını olanaklı kılmıştır. Zirâ kendi zâtında zamanın târihi yoktur. Kendi zâtında zaman, zaman üstüdür. İnsanın varlık sahnesine çıkışıyla beraber, varlık sıfatıyla zaman ve dünyanın insanoğluna ait kültür kodlarında târihselleşmesi ve bu târihselleşmenin (âdeta bir simülasyon gibi) medeniyet formatlarında somutlaşması tezâhür etmeye başlamıştır.

Bir yorum merceğini anımsatan çizim ile belirginleşen resim işte budur. Bu resim, *insan eli ile inşâ ve insan dili ile îcat edilmiş bir dünyayı* gösterir. Modelin çizdiği simülasyon, meselâ Eflatun'un *Mağara Alegorisi* ile anlattığı dünyanın, târihsel süreçte insan eli ile yeniden ve tekraren kurgulanmış hâlidir. İnsanoğlu -hakîkate varmak ve hür olmak için- bir mağaradan başka bir mağaraya kaçmaktadır. Her bilgi ağı, ayrı bir mağaradır. Bu açıdan, "aydınlanma çağı" etiketi ile başlayıp günümüze kadar gelen modern zamanlar, *pozitivist karakterli bir ağ ve çağ* olarak da nitelendirilebilir.

Yaşanan zamanın niteliği nasılsa, yaşanan dünyanın niteliği ve nicelikleri de ona göre belirmektedir. Öyleyse yaşanan zaman hangisidir? Yaşanan dünyanın târifi nedir? Ve bütün bunların anlamını kazandığı "insan" kimdir? Bu tür sorulara verilmiş cevaplar, kültürel bir oluş ve bir medeniyet duruşu hâlinde temâyüz ederken, her kültür dünyası kendisine özgü insan profili ile bir **antropolojik eksen** (ya da mihver) oluşturur. Bu eksenin ontolojik özünde ise zihinsel donanım, genetik hâfıza, zihniyet, bilinç

ve idrâk dünyası anlamında bir *epistemolojik ağ ve eksen* söz konusudur. Ağ ve eksen tâbiri ile *Eflatun'un Alegorik Mağarası* aslında aynı şeylerdir.

Dosyanın tüm ana konularında (bilmeyi bilmek ve öğrenilmiş idrâk anlamında) *epistemik yazılım* ibâresi ile tavsif edilen ana meselenin teopolitik boyutuna ve literatür için yeni bir kavram olarak **Mentaloji** bağlamında sosyolojik boyutuna da değinilecektir. (Bkz. 12. Bölüm, Sosyomatriks.)

Her ana kültürün ontolojik grameri ile semantik örgüsü kendine özgüdür! Kültürel *bilgi-bilinç* tarzlarının ayrışma sebebi budur. Buna göre, "Zaman-Dünya-İnsan" mefhumları, "Bilgi-Bilinen-Bilen" ilişkisi biçeminde de tercüme edilebilir. Bu tespite dayanan özü itibârıyla hangi "**ağ**" içinde yaşadığımızı gösteren model, köklü bir ontolojik tartışmanın odağını ve aynı zamanda aksiyolojik bir değerlendirmenin çerçevesini de sunmaktadır.

Oluş

Üçüncü halka bireysel (var)oluş süreçlerinin ana çatısını vermektedir. Zaman ve dünyaya ait soru ve sorunların bireysel yansıması, tasarıma göre kendini önce "endişe ve tatminsizlik" hâlinde serimleyip göstermektedir.

Hayatın kökeninde (insanî fıtrat olarak) ontolojik bir tatminsizlik vardır. Eşyalaşan zaman mânâsında nesnel "dünya", insan için bir sürgün yeridir.

Bu yüzden, her insanın biteviye bir tatmin ve mutluluk *arayışı* ile *tatmini* buluşu ve her tatmin durumuna *alışması* vardır. Lâkin bu süreç kendisini hiçbir zaman aynen tekrarlamaksızın devam eder ve bireysel varoluş ile bâzen *hedonist* ve hattâ *narsist* bir bozuluşun ritmini oluşturarak, insanın kendi gerçeğini gerçekleştirdiği yaşam-hareketi biçiminde belirir. Bu hâl, genel zaman akışında, insanın kendi *özel* zamanı ile anlam dünyasını yaşantısı ile îcat etmesi demektir. Buna göre yaşamak, anlamlar dünyasına yaşam vermektir. Yaşamak işte budur ve yüksek meâlde zaman, insandır.

Bireysel varoluşun türevi gibi beliren beşinci daire içinde, toplumsal varoluşun dört ana durumunu; "çatışma, dönüşüm, uzlaşma ve kanıksama" kategorileriyle tespit ediyoruz. Her insan veya toplum kendi zamanını ve dünyasını yaşarken, yaşanan sosyal gerçekliğin niteliği yine merkez halkada verilen temel cevaplara, yâni hâkim olan bilgi türü ve tarzına ya da bir idrâk merceği gibi "öğrenilmiş bilinç" kalıplarına göre tebârüz eder.

Toplumsal varoluşun türevi olan yedinci halkada tezâhür eden milletlerin ve kültürlerin birbirleriyle ilişki ve etkileşimlerini; "savaş, değişim, barış ve durgunluk" kategorileriyle görüyoruz. Modelin algoritmik bütünlüğü

içinde; merkezden çevreye ve çevreden merkeze karşılıklı etkileşimler ve kültürel görünüş alanlarını oluşturan sistemler-arası ilgi ve ilişkiler, son kertede, "*evrimsel, devrimsel ve çevrimsel bir diyalektik akışla ortaya çıkan dünya târihi*"nin haritasını oluşturarak, varlık ve oluşun epistemik kodlarını okuyabileceğimiz bir **târih felsefesi metodolojisi** sunmaktadırlar.

Görünüş

Zamanın ve dünyanın insanîleşmesi ve târihselleşmesi nasıl gerçekleşmektedir? Zaman nedir? Dünya nedir? İnsan nedir? Hayatın anlamına ilişkin temel sorulara cevap arayan ve buldukları ya da inandıkları cevapları toplum hayatında kurumsallaştırıp kuralları koyanları, "dünya târihinin öncüleri ve elitleri" ibâresi ile isimlendiriyoruz. (Eski nesil yazarlar, bu hususa "entelijensiya" kavramı ile değinmektedir.) Öncüler her zaman yeni ya da başka bir dünyanın kavgasını verirlerken, elitler mevcut statükoyu korumanın kavgasını vermektedir. Birbirini doğurup besleyen sonu gelmez kavgada kitlelere düşen pay ise kendilerine biçilen rolü oynamaktan ibârettir. (Elit vasıflara sahip olsalar bile, hayatın genel akışında, sanatçıların öncü olup, güncel statükoya muhâlif kalmayı tercih ettikleri bilinir.)

Öncü ve elitlerin bir *târih yazmak ve yaratmak tutkusu* ile hareket ettikleri söylenebilir. (*Diğerleri ise şan, şöhret, zenginlik gibi çok sıradan ihtiraslar ile yaşar ve göçerler*.) Yaratma veya yaşatma tutkusunun temelinde ölüm korkusu, yok olup gitme ve böylece unutulma endişesi vardır. Kendilerine elit veya öncü rolü biçenler buna aslâ katlanamazlar. Sürgündeki insanın trajedisidir bu. Bu trajik durumun kuramsal yansımaları kurumsallaşarak bir görünüş dünyası meydana getirirken, zaman ve dünyanın kültür, medeniyet ve devlet formlarında târihselleştiği alana, yâni *îcat edilmiş dünya* boyutuna gelmiş oluruz. (*Dönemsel bir "konstrüktif çatkı" olarak îcat ettiğimiz dünya olgusunu kutsal ve ebedî zannetmemiz ise ayrı bir trajedidir.*)

Örneğin, dördüncü halkayı oluşturan "ideoloji, doktrin, ahlâk ve zihniyet" kavramları, bir dünya görüşü ve görgüsünün ya da kültürün ana sütûnlarını oluşturur. Bu kavramların içeriği yaşanmakta olan zamanın/bilginin niteliği ile elitlerin veya öncülerin toplumsallaştırdığı bilginin türü ve tarzına ya da hâkim olan epistemolojik ağ ve eksene göre tezâhür eder. Zirâ her çevrimde ya da târih kesitinde insanların "Zaman-Dünya-İnsan" meselesine ilişkin bilgi ve bilişim durumlarına göre *içinde bulunduğumuz ağ ve çağ* farklılaşmaktadır. 21. yüzyılın ilk çeyreği itibârıyla ise yeni bir târih çevrimi veya döneminin başladığı, artık genel kabul gören bir hâdisedir.

Hattâ ortak gelenek ve inanç köklerine sahip insanların dahi aynı bilgiyi başka biçimlerde algılamaları, hayatın ve târihin temel gerçeklerinden birisidir. Kökü sağlam olan her ideoloji, bir hukuk doktrini, bir ahlâk ve nihâyetinde toplumsal hayatı niteleyen bir zihniyet (zihinsel konnektom ve hâfıza) hâline dönüşmeye aday olarak meydana gelir. Ahlâk üretemeyen ideolojiler, otokrasi üretirler. İdeoloji, egemen dünya görüşüne karşı çıkış ile yeni bir ahlâk ve zihniyet, yâni farklı bir varlık anlayışı ve kavrayışı ile kapsamlı bir *dünya görgüsü* tavrını ortaya koymaktır. (*Her medeniyet, bir dünya görüşü ve görgüsünün tecessüm etmiş hâlidir*. *Ortalama IQ derecesi düşük ve aklı zayıf toplumların ahlâk, kültür ve medeniyet telâkkisi olmaz.*)

Dünya görüşleri, anlaşılacağı üzere kâğıt üzerinde kalmak için değillerdir. Bu yüzden, dört başı mâmûr dünya görüşleri, modele göre *siyasî, hukukî, iktisadî ve sosyal sistemler* biçiminde kurumsallaşarak devlet olgusu veya imgesinin çerçevesini oluştururlar. Devlet imgesinin içini ve içeriğini dolduran kurumsallaşma ile görgünün niteliği, mevcut toplum yapısı ve özde hâkim olan bilgi tarzı/hâfıza ya da zihniyet anlamındaki epistemolojik ağ ve eksen ile de çok yakından alâkalıdır. Ağ ve eksen, bu meselenin özüdür!

Modelin altıncı halkasının devamı olan sekizinci halka içinde, *uluslararası politik-askerî, diplomatik-ticarî, tekno-ekonomik ve sosyo-kültürel ilişkiler* zemini belirmektedir. Temsil ettiği *dünya görüşü* ve *görgüsü* ile muktedir sayılan ülkeler, sekizinci halkayı oluşturan uluslararası ilişkiler alanında da olarak güç ve söz sahibi olurlar. (Bkz. 10. Bölüm, Dış Politika Teorisi.)

Zamanın Târihsel Belirişleri

Teleolojik (yâni varlık-amaçsal) açıdan zamanın maksat ve keyfiyetini (ya da Hegelyan diskura göre rûhunu) teolojik-târihsel kategorilerle dört ana beliriş ve dört ana epistemik durum/duruş şeklinde resmedebiliriz. Genel dünya târihine bakılırsa, her peygamberin gelişiyle "monoteist" zamanların belirdiğini, fakat peşinden dinde destûrsuz bir derinleşmenin sonucu olarak "panteist" zamanların ortaya çıkıp, derinlik çarpması diyebileceğimiz bozulmayla "politeist" kesitin başladığını ve ardından bu bozulmaya tepkisel bir anomali hâlinde, "ateist" ve aynı şekilde *hedonist* zamanların sahne aldığını tespit edebiliriz. (Bkz. 2. Bölüm, Teopolitik Teori.)

Yalnız, peygamberlerin ve onların sayıları sayılı olan gerçek takipçilerinin monoteist oldukları söylenemez! Tevhîd zamanı ile tevhîd fikrinin kitleselleştiği *monoteist zamanlar* birbirinden çok farklıdırlar. Çevrimsel bir devinimle tezâhür ve teşekkül eden bu belirişlerin niteliğine göre, dünya

kültür haritasının baskın rengi değişebilmektedir. Bu açıdan 20. yüzyıl ve 21. yüzyılın ilk çeyreği, ateist renklerin baskın *göründüğü* bir **ağ-zaman dilimi** olmuştur. Zaman; çevrimseldir ve maksatlıdır, bidâyetinde ve nihâyetinde mukadder olandır. *Metakozmik* mânâda her şeyi görebilseydik, Yaratıcının varlık ve zaman ile neyi murad ettiğini de idrâk etmiş olurduk.

Kültürler veya milletler arasında yaşanan uzun erimli varlık mücâdelesinin yaşandığı alan burasıdır. Belli kıdem ve tecrübe sahibi yetkin istihbaratçıların, günü ve gündemi okuyup strateji belirlerken, bazı özel durumlarda yüzlerce yıllık çevrimler içindeki periyodları göz önünde tutan bir perspektifle bakmaları gerektiği aşikârdır. Çevrimleri bilmek, aslında geleceği bilmektir. Bir sonraki kısımda etüt edeceğimiz Teopolitik Teori modülleri, metafizik mertebede belki daha geniş perspektifler sağlayabilir.

Modelin Sınır(lılık)ları

S1, S2 ve S3 aralıkları ya da ihtimâlleri, tablo içindeki kavramlar ve halkalar arasındaki ilgi ve ilişkileri geçersiz kılıp, bu tasarımın basite indirgeme ile genelleştirilmiş meta-teorik kurgusunu iptal edebilecekleri için modelin sınır(lılık)larını oluşturmaktadır. Öte yandan, her sınır bir başka imkânın başladığı nokta gibi düşünülürse, sunulan "mercek-model" vasıtası ile hiç olamayacağı sanılan olağanüstü olay, olgu ve durumların yorumlanması da mümkündür. Muhtemel sınırlılıklar kısaca alttaki gibidir:

S1 (Sürpriz): Lider şahsiyetlerin, öncüler veya elitlerin ya da bâzen zorba ve yağmacı unsurların fütursuz davranışları ile karar biçimleri, bireysel sürprizler, tüm toplumu etkileyen eserler ve büyük başarılar. Esâsen tüm dünya târihini belli başlı "öncü aktörler" üzerinden okumak mümkündür.

S2 (Sıçrama): Küresel/yerel kaos, çatışma, salgın hastalık, sosyo-politik yapılarda hiç beklenmedik büyük değişiklikler ve toplumsal dip akıntı ya da öngörülemeyen psiko-enerjilerin ortaya çıkmasıyla oluşan sıçramalar.

S3 (Savrulma): Milletlerin ve kültürlerin beklenmedik çöküşleri; yıkıcı savaşlar, devâsa göçler ve mülteci istilâsı, veba, büyük salgın, deprem, kıtlık ve kuraklık benzeri yıkıcı ve değiştirici etkisi ile olağanüstü felâketler. (Bu bahiste, meselâ antik çağdan *Likyalılar* okunabilir. 1346-53 arasında yaşanan Kara Veba veya İspanyol Gribi ile I. Dünya Savaşı da incelenebilir. Buna göre dünyanın hikâyesi, bir *savrulmalar târihi* olarak da yazılabilir.)

Bu türden ihtimâlleri, sürprizleri ve savrulmaları hiçbir model öngöremeyeceği için Oluş ve Görünüş tasarımı, nereye kadar bir yorum aracı olarak

kullanılabileceğinin sınırlarını vererek, bir kehânet tablosu olmadığını en baştan ifâde etmektedir. Modelin en kuvvetli vurgularından birisi budur.*

Tasarımın amacı, binbir türüyle aynı ânda birçok zamanda ve farklı dünyalarda yaşanan karmaşık olguların özünü *anlaşılır* kılmaktır. Bu niteliği ile çizim, teorik ve soyuttur. Birebir yaşanan hayatı değil, târih biçeminde yaşanana dâir genel bir tasavvuru (*poetik yaklaşım* ile) yansıtmaktadır.

Modelin Başka Modellerle Karşılaştırılması

Teorik anlatılar, üretip türetebildikleri açıklamalardan çok, *tartışılabilir* kıldıkları suâller ile değer kazanırlar. Söz gelimi; statik görünümlü modeli dinamik bir bütün şeklinde dikkate aldığımızda, tek tek kavramlar ve bununla birlikte halkalar arasındaki ilgi ve ilişkiler nasıl şekillenmektedir?

Model, bu yönüyle atomun iç yapısını anlamak için tasarlanmış çizimlere benzemektedir. Kuantum Fiziği konularından *Heisenberg Belirsizliği* ile model arasında *benzeşme* olduğu söylenebilir. Heisenberg'e göre, meselâ herhangi bir elektron partikülünün aynı ânda hız ve pozisyonunu belirlemek olası değildir. Kaldı ki, elektronlar parçacık olarak mı yoksa dalgacık olarak mı davranmaktadırlar sorusunun kesin cevabını vermek de mümkün gözükmemektedir. (Ayrıca bkz., 14. Bölüm, Kuantik Teori risâlesi.)

Bir galaksi sarmalını çağrıştıran Oluş ve Görünüş tasarımı içinde de benzer özellikler vardır. Çünkü modeli oluşturan kavramlar ile olguların birbirini doğurup tamamlayan ilişkileri, *kesin* sıfatıyla tanımlanamazlar. Bu menzilde tecessüm eden kavramsal düzenek, genel niteliği açısından sezgiseldir, kurgusaldır, poetiktir ve dolayısıyla izâfidir. Ortaya çıkan kaotik izâfiyet içinde sabit olan tek şey, sistemi kuran veya inceleyen kişinin bilgi durumu ve duruşundan ibârettir. Mâmafih, insanların bilgi durum ve duruşlarının da göreceli, parametrik ve kurgusal, yâni subjektif olması nedeniyle, modele yöneltilebilecek soru kalmayıncaya kadar iş karışır gider.

Diğer taraftan, yapısal özellikleri cihetiyle Oluş ve Görünüş konsepti, belki Keynes'in Genel Teorisi'nin önemli bir açılımı sayılan *IS-LM Diyagramları* ile karşılaştırılabilir. Kuşkusuz, burada sadece yüzeysel benzerlikler söz

* 1999 Gölcük-Sakarya Depremi, siyasal ve sosyal sonuçları itibârıyla ilginç bir örnektir. Eğer bir gün Marmara'da şiddetli bir deprem olur ve *İstanbul yıkılırsa*, Türkiye için büyük bir *savrulma* ve böylece belki târih sahnesinden silinme tehlikesi dahi söz konusu olabilir! İstanbul gibi bazı kentlerde sosyal-toplumsal fay hatları da kırılma tehlikesi içermektedir. Model içindeki S1, S2 ve S3 aralıkları bu türden olağanüstü ihtimâllere işâret etmektedir.

konusudur. Bilindiği üzere, *IS-LM Diyagramları* temelde dört ana piyasanın birbiriyle ilişki ve etkileşimlerini dörtlü grafik dizgesi ile analiz etme imkânı vermektedir. Bilişim ve yazılım literatürüne âşina olanlar, modelin kavramsal düzeneği (yâni patterns) ve kurgusu itibârıyla aslında bir *târih-hayat algoritması* (ya da metodolojisi) sunduğunu göreceklerdir.

Bilim-kurgu ya da *komplike komplo* teorilerine meraklı olanlar, örneğin "What is the Matrix?" benzeri spekülatif ya da aslında "luciferian" soruların *holografik* serilimlerini tablo çerçevesinde tartışarak, ezoterik yönlü organize bir akım olan "illuminati" dünyasını çözümleme imkânına sahip olabilirler. Felsefe bilenler için model; Eflatun'un *Mağara Alegorisi* veya Konstrüktivizm (İnşâcılık) ya da Aksiyoloji (Değer Felsefesi) gibi farklı düzlemlerde keyifli tartışma imkânları sunmaktadır. Tüm analojilerin sonunda ise yaşanan hayat ve târihin, vehimler ve algoritmik mefhumlar ile "*îcat edilmiş bir dünya ve inşâ edilmiş bir ağ"* olduğunu tekrar idrâk ederiz. Meta mânâda târih, muhteşem bir ağ ve aynı ânda trajik bir mizansendir.

Modelin Anlam ve Amacı

Ana model; zaman, dünya, insan, toplum, millet, kültür, medeniyet, devlet ve târih olgularını dinamik bütünlükleri içinde göstermeye yönelik olup, bu niteliği ile bütüncül yorum olanakları sağlayan poetik, felsefî ve metodolojik bir tasarımdır. Çizim ile sunulan ilgi ve ilişkiler tablosu, nihaî noktada insana ilişkin bir *Genel Teori* anlatısı mâhiyetinde temâyüz ederken, antropoloji, psikoloji, sosyoloji, ekonomi vs. gibi farklı bilimsel alanların bir arada ele ve kaleme alınmasına zemin oluşturmaktadır. İlk ve son tahlilde ise anlaşılacağı üzere, bir *kozmik mesele* vurgusu öne çıkmaktadır.

Merkezden dışa doğru birbirini doğurup tamamlayarak şekillenen halkalar, nihâyetinde "Oluş ve Görünüş" tasavvurunu oluşturmaktadır. Oluş ve Görünüş bütünlüğü, sanki muayyen bir ânın fotoğrafını verircesine, yaşanmakta olan herhangi bir kültür ve medeniyet ya da İbni Haldûn'a göre "ümran" olgusunun hikâyesini ve varlık koordinatlarını sunmaktadır.

Bu muhayyel fotoğraf, bütün târihsel boyutlarıyla yaşamın kendisidir ve burada beliren belirsiz devinim, *oluş ve bozuluş* diyalektiğinin ana çizgilerini gösterir. Zamanın farklı bilgi ve eylem tarzları (modus operandi) hâlinde birbirinden ayrılan târih ve kültür kesitleri şeklinde belirişleriyle, poetik tınılı bir meta-cümle ile söylersek; "*evrimsel, devrimsel ve çevrimsel bir diyalektik akışla ortaya çıkan dünya târihi*" tezâhür etmektedir.

Çok daha derin bakarsak; aslında ve esâsında olaylar, olgular, imgeler, kavramlar, kuramlar ve korkular ile örülmüş bir "**ağ**" içinde çırpındığımız anlaşılmaktadır. İnsan için her çağ, yeni bir ağ demektir. Halk arasında söylenen "*kader ağlarını örüyor*" ifâdesi, bu bağlamda çok manidârdır.

Mevcut hâliyle modelimizin sosyal bilimler için muhtemel olan tüm temel kavramları ve olguları içerdiği kabul edilecek olursa, tablonun dışı henüz uzay-zaman kalıplarında sudûr etmemiş *mümkünler* ya da *bilinemezlikler âlemi* imgesiyle düşünülebilir. Böylece model, henüz belirmemiş zamanların sınırında kendi kaderiyle baş başa kalır. Bundan dolayı verili çizim, asıl itibârıyla "insan" merkezli bir tasarımdır. Kalan diğer bütün kavramlar da aslında insana dâir oluş ve görünüş kategorileri olup, insan zihninin îcat ettiği ve yine *insan eli ve dili* ile tebârüz eden zaman ve dünya fikrinin renklerini taşırlar. İstinâden söylersek, insan eliyle îcat ve inşâ edilen kültür ve medeniyetler, mâhiyetleri gereği mutlak ve mukaddes olamazlar.

Kendi zâtında zaman-üstü olan zaman ve onun bir türev-tezâhürü dünya, kendi zâtında zaman-üstü özellikler barındıran her insanın çözmek durumunda olduğu kozmik hayat bilmecesini oluşturmaktadır. Bunun sebebi, insanın *bilgi* olarak zamana, *bilinen* anlamında dünyaya ve *bilen* sıfatıyla bizzât kendi varoluşuna sürgün edilmiş olması ve yaşamının onun için bir *zorunluluk* şeklinde ortaya çıkmasıdır. Bu zorunluluğu ya da sorumluluğu, her insan ve toplum ölüme ve hayata dâir sahip olduğu bilginin türüne ve tarzına, yâni kendi zamanına göre yaşar. Bu anlamda, Oluş ve Görünüş modelinin sunduğu Genel Teori, sürgündeki insanın içinde yaşadığı ağ, çağ, zaman ve kadere nazar edişi gibi düşünülebilir. Sonuçta ve aslında *son uçta* seyr ettiğimiz şey, belki de bir *kozmik değirmen* tasavvurudur.

POETİK EPİSTEMOLOJİNİN SPEKTRAL KATEGORİLERİ

Başlığın bizzât kendisi "bilmece" gibi görünmekle beraber, bilmeceyi bildiğimizde Genel Teori'nin derinlik boyutunu görmüş olacağız. Her türlü düşünce ve idrâk faaliyetinin gerçekleştiği koordinatları; **açı, boyut ve süre** olarak belirlemek olasıdır. Çünkü bildiğimiz her şeyi belli bir açıdan, kendi akıl süzgecimizden ve sadece belli bir boyutu ile biliriz. Ve bilmek sürekli değil, süreli bir eylemdir. *Bizâtihi bilmek ise kozmik bir eylemdir*.

Bir sonraki çizimde *simetrik bir sistematik* ile tasvir etmeye çalıştığımız Poetik Epistemolojinin Spektral Kategorileri; sanat, felsefe ve tasavvuf âlemlerinin kavramlarını "kategorik bütünlük" içinde sunmaktadır.

Ancak bu dosyada, *Oluş ve Görünüş* modelinin üçüncü ve aslında saklı boyutu gibi tezâhür eden spektrumun sadece durum ve konumuna değineceğiz. Haddizâtında, spektral düzeneğin içerip özetlediği *epistemik eksen*, kendi bağlamında *sui generis* bir eser olarak yazılabilecek mâhiyettedir.

Erbâbı için belki *bilgi ve idrâk felsefesi* düzeneği de içeren spektrum, ana hatlarıyla Oluş-Varoluş-Görünüş katmanlarını özgün algoritmalar içeren bir *tefekkür ve tezekkür tablosu* içinde serimleyerek göstermektedir. Tablonun aynı ânda başka bir *epistemik yazılım* denemesi olduğu da açıktır. Kitabın tüm bölümlerinde, bu hususlara farklı açılardan yine değineceğiz. Bunun ötesi ise -şimdilik kaydı ile- okuyucunun tahayyülâtına emânettir ama insanlığın genel çoğunluğu, *formatlanmış akıl* ve *ödünç fikir* ile yaşamaktadır. İnsan aklının en büyük engeli, yine insan aklının kendisidir.

Dünya târihine yön ve renk veren büyük isimlerin meydana getirdikleri ana eserlere meslekî açıdan bakılırsa, onların önemli kısmının âdeta birer "kozmik istihbarat bilgesi" olduğu görülür. Bu terkipte ve felsefî içeriğine işâret anlamında *Kozmik Mesele* ismiyle yayınladığımız elinizdeki kitabın, özel öğrenciler ile ayrıca yürütülen seminer çalışmalarına ilişkin bir diğer isminin **Kozmik İstihbarat** olduğunu söylemekte sakınca yoktur.

Yetkin bir istihbaratçı aynı ânda kozmik istihbarat konularını, yâni felsefî arka planı bilen kişidir. Sokrates, İbn Arabî, Farâbî, Hegel ve Ahmet Yesevî gibi seçkin isimler kozmik mercekle okunursa, neyi kastettiğimiz daha iyi anlaşılacaktır. Fakat, Hoca Ahmet Yesevî ile birlikte Abdülkadir Geylânî, Abdülhâlik Gücdüvânî veya aynı silsileden Buharalı Şâh-ı Nakşibend gibi Horasan Erenlerini anlamak için (Türkmenistan'ın övüncü ve bilgelerin ata hocası) Yûsuf el-Hemedânî, "ilgilisi tarafından" öncelikle okunmalıdır.

"*Varlık ve Hakîkat nedir*" suâlinin cevabını arayan her insan, esâsına bakılırsa, kozmik istihbarat faaaliyeti yapıyor demektir. Aynı meyanda şâirler, yazarlar, düşünür ve sanatçıların hepsi birer kozmik istihbaratçı gibidir. Hak ve hakîkat yolcusu dervişlerin hikâyesi de aynı menzile akar.

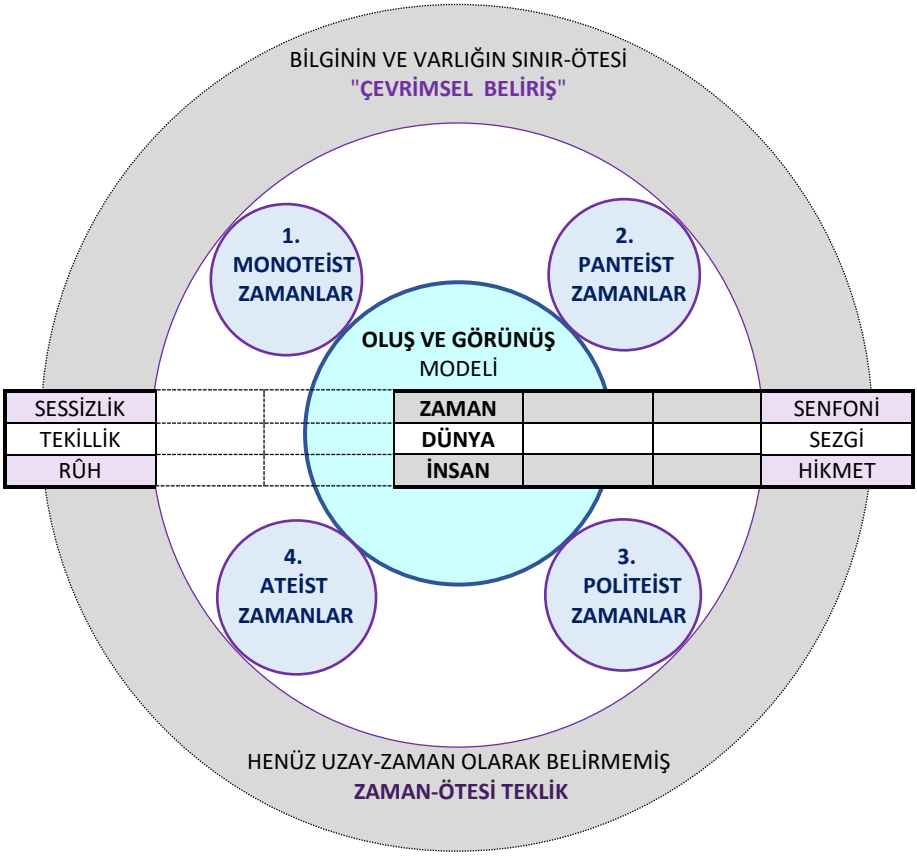
Felsefî anlamda "Kozmik İstihbarat nedir" suâlinin cevabı, takip eden sayfada verilen spektrum ile müzâkere edilebilir. İçinde yaşadığımız dünyayı kavramak için yüzyıllar ile ölçülebilen ana süreçleri iyi bilmek lâzımdır. Özet soyutlama içeren spektrum, bir **kozmik fotoğraf** olarak okunabilir. Bu fotoğrafın anlaşılması için temel felsefî konular ile dosyanın ikinci bölümünde irdeleyeceğimiz Teopolitik Teori içeriğinin de bilinmesi gerekir.

EPİSTEMOLOJİK SPEKTRUM

SESSİZLİK	SESLER	RİTİM	**ZAMAN**	MELODİ	HARMONİ	SENFONİ
TEKİLLİK	NİTELİK	NİCELİK	**DÜNYA**	İLGİ	BİLGİ	SEZGİ
RÛH	CAN	TEN	**İNSAN**	ZEKÂ	AKIL	HİKMET

P O E T İ K (OLUŞ) — **E T İ K** (VAROLUŞ) — **E S T E T İ K** (GÖRÜNÜŞ)

Z A M A N I N B E L İ R İ Ş L E R İ

SPEKTRUM VE BELİRİŞ MODELLERİ

Birbirini bütünleyen iki ayrı tasarım hâlinde Epistemolojik Spektrum ve Zamanın Belirişleri (çizimden de anlaşılacağı üzere) daha önce iç içe etkileşen halkalar şeklinde tavsif ettiğimiz "Oluş ve Görünüş" çizimini artık burada küre biçimli bir model türüne dönüştürmektedir. Dolayısıyla model, artık çok sayıda *epistemolojik eksen* ihtiva edebilen bir "*küre-matriks*" formunda düşünülmelidir. Bizim çerçeveye aldığımız ve *meta-parametrik* bir mantıkla kurguladığımız spektrum, işte bu (çok sayıda ve nüanslar ile çizilebilecek) mihverler veya serilimlerden birisi sıfatıyla resmedilmiştir.

Çizimde görüldüğü üzere spektrum, temel tasavvurun çekirdeğini oluşturan "zaman, dünya ve insan" kavramlarının birbirine paralel kategorik açılımlarını, bütünlük oluşturan bir simetrik **Kozmik Felsefe** ekseni olarak vermektedir. Varlık ve oluş değirmeni, işte bu mihverde dönmektedir.

Zaman simetrisindeki spektral kategoriler kozmogonik, dünya simetrisindeki spektral kategoriler kozmolojik ve insan simetrisindeki spektral kategoriler ise ontolojik çekirdeği oluşturan ana bilgi durumunun serimlenişi mâhiyetinde düşünülebilir. Etik merkezli poetik ve estetik simetri ise spektrumun genel yorumu kapsamında bir isimlendirmedir. "Zaman, dünya ve insan" problematiği genel yorumu bakımından *etik* meselesidir. Aynı şekilde, spektrumun poetik boyutu daha çok oluş kategorilerine ilişkin olup, estetik boyut ise görünüş kategorilerini tazammun etmektedir.

Kuşkusuz bilgi, sır veya hikmetin epistemolojik serencâmını somut çizgilerle kategorize etmek doğru olmaz ve böylesi bir *parametrik çatkı,* zâten bizi yüksek (ya da gnostik) bilgiye ulaştırmaz. Bu nedenle, bütün modelin ve buradaki *mücerred* spektrumun bilginin nasıl mümkün olduğuna dâir *sezgisel tefekkür* denemesi veya *bütünsel bir muhayyile* olduğu unutulmamalı ve Zamanın Belirişleri soyutlaması da benzer biçimde anlaşılmalıdır.

Model içinde zamanın târihsel belirişlerini; "monoteist, panteist, politeist ve ateist zamanlar" diyebileceğimiz teolojik mefhumlarla dört ana çevrim olarak tespit ediyoruz. Bu dört ana târih zamanını "*evrimsel, devrimsel ve çevrimsel bir diyalektik akışla ortaya çıkan dünya târihi*" içinde *ex post* ve hattâ *ex ante* görme imkânına sahibiz. Mâmafih, dört ana târih zamanı ya da çevrim, mutlaka birbirini takip eden dönemler hâlinde ortaya çıkmaz. Çünkü bu zamanlar aynı ânda birlikte vardır. Bâzen belki bunlardan birisi baskın olmakta, böylece kültür ve medeniyet haritalarına rengini vererek, çevrimini tamamlamaktadır. Lâkin bu uzun erimli çevrimler, daha önce

belirtilen "sürpriz, sıçrama ve savrulma" gibi olağandışı etkilere elbette her zaman açıktır. Hattâ târih dönemlerinin başlangıç ve bitişlerinin de böyle gerçekleştiği söylenebilir. Binâenaleyh, kültür ve medeniyet gibi olgular da döngüseldir. "Ümran ve devrân diyalektiği" doğru anlaşılmalıdır. Aksi hâlde; *târih, kültür ve medeniyet fetişizmi* tehlikesi ortaya çıkabilir!

Zamanın belirişlerine paralel biçimde ana kültürler veya baskın bilgi tarzları içeriğine mühür vurdukları "Zaman-Dünya-İnsan" tasavvurları ya da idrâk gramerlerini diğer kültürlere ve toplumlara **hükümrânlık** ile kabul ettirirler. Her çağ veya çevrimde hükmedenler ile hükmedilenler olmuştur ve olmaya da devam edecektir. Bunun *niçin* böyle olduğunun cevabı (modele göre söylersek) belki de *bilginin ve varlığın sınır ötesinde*, henüz uzay-zaman kalıplarında tezâhür etmemiş zaman-ötesi teklik'te gizlidir.

EPİSTEMOLOJİK SPEKTRUM

Zamanının henüz herhangi bir zaman mâhiyetinde belirmeksizin sadece rûhun âşinası olduğu teklikten tekilliğe doğru kendi zâtında var kılındığı sessizlik deminde, haddizâtında var olabilecek her şeyin, kader senfonisi hâlinde oluştan varoluşa ve belirişe intikal etmek üzere yaratılmış olması, akla ve bilgiye yatkın bir düşüncedir. Çünkü Yaradan, zaman ile mukayyet değildir. (Bu konu, 14. bölüm içinde Kuantik Teori kısmında farklı bir açıdan ayrıca irdelenip, meta boyutuyla tahkik edilmektedir.)

Aklın erebildiği menzilde; her yaratılan şey zaman ile mukayyet olduğu ve zaman, yaratılan ile mukadder kılındığı için oluş ve beliriş süreçleri ile bu süreçlerin kendinde kristalleştiği varoluş durumları, birbirini doğuran ve simetrik zorunlulukla bütünleyen kategoriler olarak meydana gelmektedir. Epistemolojik spektrumun ana varsayımlarından bir tanesi budur.

İşte bu erimde, meselâ zaman simetrisini oluşturan kategorilerden sesler, sessizlikten doğarak bir sonraki ama aynı ândaki aşamada diğer sesler ile binbir çeşit ritim "*oluş*"turur. Biz zamanı "ritim" olarak hissederiz. Bunun daha ötesinde sessizliği de hissedebilseydik, simetrik bir "beliriş" olduğu için senfoni ile sessizliğin son kertede aynı şey olduğunu fark edebilirdik. Aynı anlamda, birbirini doğuran ve tamamlayan simetrik ilişkiyi sesler ile harmoni ve ritim ile melodi arasında da görebiliyoruz.

Dünya simetrisine dikkatlice bakacak olursak, sessizlik kategorisinin paralelinde zaman-ötesi olan "*tekillik*" kategorisinin nitelik ve nicelik gibi zamanla mukayyet olan oluş özelliklerini ve burada muhtemel olabilecek diğer bütün kategorileri içerdiğini, nicelik ilgileriyle nitelik bilgilerinin

belirişlerine göre ve bunun ötesinde metafizik eksenlerde zuhûr eden bir *keşif* olarak, tekillik sezgisine istinâden söylemek mümkün görünüyor.

Bütün bu simetrileri kendi zâtında cem eden insanın kendi simetrisine gelince, ne zaman-dışı ne de zaman-içi olan rûhun hakîkati münâsebetiyle yazılabilecek bütün hikmetli sözlerin kupkuru spekülasyondan öteye geçemeyeceği aşikârdır. Dolayısıyla, varlığı kesin olan rûh hakîkatini spektrumun ulaşılamazlar kategorisine *muhayyel imge* mânâsında resmetmek ve poetik sezgilerimize güvenmek, belki kısmen yeterli olsa gerektir. Sürekli vurguladığımız üzere burada, mümkün görünen son suâlin kesin cevabını vermek gibi bir cüret değil, *erişilebilir* olabilecek bazı cevaplara yönelik poetik bir yöntemin tasarım veya kurgusunu *deneme* konusu ediyoruz. Zirâ sorulabilecek en son suâl ile verilebilecek son cevabın *kurgusal* olamayacağı gâyet sarihtir. Bu mânâda, meselâ peygamberler öncelikle insanların aklı ve irâdesine hitâb ile memûr kılınmışlar, rûha açılan hikmet kapısını ise ilim ve irfân sahibi kılınmış insanlara emânet etmişlerdir.

Spektrumun sunduğu *saf muhayyile* penceresinde; hâlen bütün şiddetiyle yaşanmakta olan postmodern zamanlara-dünyalara-insanlara nazar ettiğimizde, zekânın ve tensel ilgilerin hâkim olduğunu ve nicelikten öteye hiçbir şeyi kabul etmeyen yüzeysel bir yaşam ritmi ile âhengini kaybetmiş intihar melodisinin akışı içinde, Hedonizm ve Nihilizm sarkacında beliren *ateist zamanlar* kültürünün ya da frekansının baskın olduğu söylenebilir.

Akıl ve *zekâ* farklı kategorilerdir. IQ testlerine konu olan zekâ, her insanda derecesi değişen ontolojik bir potansiyeldir. Zekâyı da içeren akıl, insanın kendi gayreti ile idrâk/bilinç hâline yükselttiği *zihin* veya *muhayyile* dünyasıdır. Zekâ, ilksel ve ilkeldir. Akıl ise ana ilkeleri görür. Kalp, sorumluluk ile yürür ve idrâk ufkunun hikmet menzillerine ya da çok daha yüce *gönül* mertebelerine ulaşabilir. (Bu bahis için tasavvuf kitaplarına bakılmalıdır.)

ZAMANIN BELİRİŞLERİ

Zamanın ancak ve ancak sadece kendisiyle ölçülebileceğini sezgi ile varsaydığımız teorik ve sonsuz bir ânsızlık içinde her şey tekildir ve hiçbir şey yokmuşçasına -belki de sadece rûhun âşinası olabildiği- *tekil sessizlik* hüküm sürmektedir. Zamanın "zaman" oluşunun vesilesi *vakit* niteliği ile bilgi ve ân niceliğinin zamansal ilgiler bakımından henüz muayyen olmadığı, yâni henüz uzay-zaman kalıplarında belirmemiş zaman-ötesi teklik irâdesinin hüküm sürdüğü müntehâ sınırda, bilginin veya varlığın sınır ötesine dâir modelin söyleyebileceği tek şey, "farazâ" diyerek susmaktır.

Zamanın farklı epistemolojiler olarak belirdiği genel dünya târihinde ise "monoteist, panteist, politeist ve ateist zamanlar" şeklinde dört ana çevrimin yaşandığına dâir izler ve işâretler mevcuttur. Her çevrimin kendine özgü zaman ve dünyası ile insan tipolojisi ve aynı çevrime has bilgi-eylem modülü vardır. İnsanlar nasıl inanırsa, (yâni paradigma veya inanç ilkeleri neyse), öyle bilirler ve nasıl bilirlerse, öylece yaşayıp yaşatırlar. Değerler felsefesi olarak *Aksiyoloji*'nin de konusu budur. Yaşayış bir kültür ve yaşatış bir medeniyet biçemidir. Bilgi tarzlarının farklı epistemolojiler biçiminde belirmesi ile oluşan kültürel ayrışmalar, işte bu şekilde gerçekleşir.

Nihâi erimde, meselâ monoteist zamanların -Zeitgeist anlamında- baskın olduğu târih dönemlerinde yaşanan dünya ve yaşayan insanın bütün hâl ve tavırlarında rûh hikmetinin, tekil bir hakîkat sezgisi ve keşfi ile ***haşyet*** duygusunun hâkim olduğu görülebilir. Bu zamanın dünyası ve insanı, kültür ve medeniyet olguları bakımından gâyet sâde, sessiz ve gösterişsizdir. Mâmafih, sâdelik ve sessizlik kitleselleştikçe farklı sâdelikler ve sessizlikler türemeye ve böylece panteist zamanlar belirmeye başlar. (Bu meselenin teolojik çerçevesi Teopolitik Teori bölümünde irdelenmektedir.)

Panteizm; hakîkati kendi zâtında değil, daha çok ***haşmet*** olarak eşyada aramanın ve bulmanın tarzı şeklinde tezâhür ettiği için, zaman içinde kitlelerde politeizme varan "inanç yabancılaşması" yolunu açar. Bu bakımdan semâvî dinler, kitlelerin dünya târihi içinde sürekli bir monoteizm ve panteizm sarkacı yaşamışlardır. Daha önce de vurguladığımız üzere peygamberler ve onların az sayıdaki gerçek takipçileri ise aslâ monoteist olmamışlar, tevhîd yolunu takip etmişlerdir. Monoteizm ya da panteizm inananların, tevhîd yolu ise "*imân sahibi kılınanların tavrı ve tarzı*" olarak belirmektedir. Bir sonraki kısımda ayrıca tartışacağımız üzere, imân ve inanç birbirini tamamlayan (ama buna rağmen farklı) kategorilerdir.

Kitleselleşerek kendi kaynaklarına yabancılaşan panteist zamanların bir sonucu gibi beliren politeist (ya da mitolojik) zamanlar ve buna tepki formunda ortaya çıkan ateist zamanlar, kozmik değirmenin dört ana çevrimini tamamlamaktadır. Her zamanın kendi *insan tipine müstenit* bir bilgi tarzı ve ağı vardır. Bu meta-düzlemde, görmediği duymadığı veya uzay-zaman içinde ölçemediği her şeyi bilim ve akıl dışı sayarak kozmik varlık ve birliği yüzeysel pozitivist olgulara indirgeyenler, herhâlde politeist bir inancı savunma durumundadırlar. Yaradanın varlığını ve yegâne oluşunu ikrâr etmeleri bunların politeist olmalarıyla hiç çelişki teşkil etmez. Lâkin,